

Sammanfattning

I betänkandet behandlas ett sextiototal motionsyrkanden om olika äldrefrågor från den allmänna motionstiden 2000.

Stiftelsen Stockholms Läns Äldrecentrum samt professorerna Laura Fratiglioni och Bengt Winblad har vid besök i utskottet den 30 januari 2001 redovisat erfarenheter från Kungsholmsprojektet i Stockholm.

Utskottet avstyrker samtliga motionsyrkanden bl.a. mot bakgrund av pågående utredningsarbete.

I betänkandet finns 26 reservationer och 7 särskilda yttranden.

Motionerna

2000/01:So209 av Sten Andersson (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en utredning av pensionärers ekonomiska och sociala situation, framför allt mot bakgrund av det faktum att alltför många pensionärer lever fattigt efter svenska mått mätt.

2000/01:So244 av Bo Lundgren m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om bristande valfrihet i äldreomsorgen.

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om reformer för valfrihet och alternativ i äldreomsorgen.

4. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring i socialtjänstlagen innebärande ökad valfrihet genom införande av äldrepeng.

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om förbättringar och kvalitetsarbete i kommunernas egna verksamheter.

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om rättvisare avgifter.

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en förstärkt oberoende tillsyn på äldreomsorgsområdet.

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om rekrytering och personalutveckling inom vård- och omsorgssektorn.

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om förutsättningarna för frivilliga insatser.

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om äldreomsorgens långsiktiga finansiering.

11. Riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning om äldreomsorgens framtida finansiering i enlighet med vad som anförs i motionen.

2000/01:So247 av Maud Ekendahl (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om inrättandet av en äldreombudsman.

2000/01:So251 av Anita Johansson och Ola Rask (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utarbeta en handlingsplan i syfte att förebygga och motverka övergrepp mot äldre. Planen bör bl.a. omfatta dels ett centralt centrum för metod- och kompetensutveckling, dels olika modeller för lokala ”vårn för äldre” i några försökskommuner.

2000/01:So273 av Gudrun Schyman m.fl. (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen ger kommittén Senior 2005 ett tilläggsdirektiv att utreda möjligheten att införa en lag enligt vad i motionen anförs om minimikrav när det gäller vård och omsorg av äldre.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en nationell sammanställning av statistik över personal inom äldreomsorgen, hos såväl privata som kommunala vårdgivare.

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en översyn i syfte att sammanföra de regler som styr äldreomsorgen i hälso- och sjukvårdslagen och i socialtjänstlagen till en lag.

4. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till tillägg enligt vad i motionen anförs om 71 a § socialtjänstlagen.

5. Riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning med uppgift att utvärdera konkurrensutsättningens konsekvenser inom äldreomsorgen.

2000/01:So303 av Bo Lundgren m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om äldrepeng för trygghet och valfrihet.

2000/01:So326 av Rosita Runegrund (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om anhörganställning.

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om rätten till tjänstledighet för vård av anhöriga.

2000/01:So339 av Sonja Fransson (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om statlig stimulans för utveckling av äldreboende.

2000/01:So353 av Anna Lilliehöök (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en översyn av statliga regleringar för sjukhem i syfte att skapa valfrihet för de boende och få bort köer till sjukhemsboende.

2000/01:So356 av Gudrun Schyman m.fl. (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

4. Riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning för att få underlag för en samlad lagstiftning för äldreomsorgen.

2000/01:So363 av Sven Brus m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av en medveten strategi för att möta det demografiskt förändrade samhällets nya behov.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om vikten av att genom aktiva åtgärder och attitydpåverkan stärka de äldres delaktighet och inflytande i samhället.

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om tillsättande av en äldreminister för ett samlat grepp kring äldrepolitiken.

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om tillsättande av en äldreombudsman för att verka för förbättringar i de äldres förhållanden.

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om förändrade regelverk kring möjligheten till fortsatt yrkesutövande efter 65-årsdagen.

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om införande av enhetstaxa inom äldreomsorgen.

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om vikten av specialiserad demensvård och kvalificerade demensutredningar.

11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av nya former för service till äldre.

12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att beakta de äldre invandrarnas speciella förhållande i äldreomsorgen.

13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att stimulera nya former för äldreboenden.

14. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att stärka den enskildes möjligheter att välja utförare av vård, omsorg och service.

15. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att beakta de äldres speciella behov av närhet till samhällets service.

2000/01:So388 av Inger Segelström m.fl. (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en lag om förbud mot diskriminering av äldre.

2000/01:So404 av Cristina Husmark Pehrsson och Anne-Katrine Dunker (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att utöver anhörig i lagtexten även inkludera en till vårdtagaren närstående, som ger vård och omsorg, rätt till ekonomisk ersättning och stöd i likhet med övriga anhörigas rätt.

2000/01:So427 av Ulla-Britt Hagström (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att stimulera tillsättandet av äldreombudsmannen i Västra Götaland.

2000/01:So441 av Lisbeth Staaf-Igelström och Lennart Axelsson (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om maxtaxa och förbehållsbelopp inom äldre- och handikappomsorgen.

2000/01:So456 av Lars Leijonborg m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en omsorgsgaranti.

3. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om avgifter i äldreomsorgen i enlighet med vad som anförs i motionen.

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om konvalescenthem.

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om äldre invandrare och flyktingar.

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om äldreombudsmän.

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om äldrepeng.

13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om forskning.

14. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om lagstöd för pensionärsråd.

2000/01:So474 av Gudrun Schyman m.fl. (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om införande av en nationell maxtaxa inom äldreomsorgen.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om beredning av reformen om maxtaxa.

2000/01:So483 av Paavo Vallius m.fl. (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om den kommunala äldreomsorgen för invandrare.

2000/01:So484 av Paavo Vallius m.fl. (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om den kommunala äldreomsorgen för den finsktalande minoriteten.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om rehabilitering samt hälso- och sjukvården för de finsktalande äldre.

2000/01:So517 av Margareta Viklund (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om lag mot diskriminering av äldre.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om de äldres oro för den snabba utvecklingen av IT-samhället.

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om nedtrappningsprogram för äldre.

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om tillsättandet av en äldreminister.

2000/01:So521 av Hillevi Larsson m.fl. (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av att undersöka äldre homo- och bisexuellas särskilda behov inom äldreomsorgen.

2000/01:So539 av Kenneth Johansson m.fl. (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att formerna för samverkan mellan offentlig och ideell sektor bör utvecklas.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att pensionärsorganisationer med flera i ett tidigt stadium bör vara delaktiga i den kommunala beslutsprocessen.

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att äldrevården skall bedrivas utifrån en helhetssyn där man sätter individen i centrum och så långt som möjligt respekterar och förverkligar dennes behov.

2000/01:So541 av Kerstin Heinemann m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om uppföljning och kvalitetskontroll av närståendevården med beaktande av integritetsaspekterna.

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om överläggningar mellan kommunförbunden och staten om förbättrade förutsättningar för närståendevården och hemsjukvården.

2000/01:Sk1025 av Catharina Elmsäter-Svärd m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om införandet av en äldrepeng.

Ärendets beredning i utskottet

Stiftelsen Stockholms Läns Äldrecentrum samt professorerna Laura Fratiglioni och Bengt Winblad har vid besök i utskottet den 30 januari 2001 redovisat erfarenheter från Kungsholmsprojektet i Stockholm.

Inriktningen av äldrepolitiken m.m.

Motioner

I *motion So244 av Bo Lundgren m.fl. (m)* yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts dels om bristande valfrihet i äldreomsorgen (*yrkande 2*), dels om reformer för valfrihet och alternativ i äldreomsorgen (*yrkande 3*). Riksdagen bör också begära att regeringen lägger fram förslag till ändring i socialtjänstlagen innebärande ökad valfrihet genom införande av äldrepeng (*yrkande 4*). Motionärerna hänvisar till att Svenska Kommunförbundets äldreberedning anført att äldre som behöver vård och omsorg måste få bättre möjligheter att själva välja hur de vill leva och få sin omsorg och att denna valfrihet kräver ett ökat utbud av hemtjänster. Motionärerna understryker att behovet av mångfald och alternativa lösningar ökar när fysiska begränsningar sätter in. En äldrepeng skulle ge de äldre möjlighet till ett större inflytande över vem som hjälper dem i hemmet och med vad de får hjälp. Kommunen skall bedöma behovet av omvårdande insatser som den enskilde har behov av och ansvara för att pengar betalas ut till den godkända vårdgivare som den enskilde vill ha sin omvårdnad utförd av, anför de. Oavsett drifts- och styrform skall dock kommunen ha det yttersta ansvaret för att den kommunalt styrda verksamheten lever upp till de krav som den äldre och samhället i övrigt kan ställa – precis som i dagsläget. Rätten till en äldrepeng bör införas som alternativ till kommunens ansvar för omsorg enligt socialtjänstlagen. Detta bör regleras i socialtjänstlagen. Nivån på äldrepengen bör dock fastställas på lokal nivå i varje kommun. Motionärerna begär vidare ett tillkännagivande om äldreomsorgens långsiktiga finansiering (*yrkande 10*). De anser att finansieringen av äldreomsorgen i framtiden sannolikt måste bygga på en kombination av skattefinansiering och något slags individuellt utformad försäkring som ger de äldre stort inflytande. En sådan lösning innebär också att den äldre kan ta med sig de avsatta resurserna över kommunens gränser liksom nationella gränser. Motionärerna anser att regeringen skyndsamt bör tillsätta en utredning om äldreomsorgens framtida finansiering (*yrkande 11*). I det arbetet bör utredningen bl.a. studera hur man i Tyskland nu börjat arbeta med försäkringslösningar på äldreomsorgsområdet.

Också i *motion So303 av Bo Lundgren m.fl. (m)* begärs tillkännagivande om äldrepeng för valfrihet och trygghet (*yrkande 4*).

Införande av en äldrepeng yrkas också i *motion Sk1025 av Catharina Elmsäter-Svärd m.fl. (m)* (*yrkande 3*).

I *motion So273 av Gudrun Schyman m.fl. (v)* yrkas att riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning med uppgift att utvärdera konkurrensutsätt-

ningens konsekvenser inom äldreomsorgen (*yrkande 5*). Vidare begärs tillkännagivande om vad i motionen anförts om en nationell sammanställning av statistik över personal inom äldreomsorgen, hos såväl privata som kommunala vårdgivare (*yrkande 2, delvis*). Motionärerna ser allvarligt på den konkurrensutsättning som genomförts inom äldreomsorgen i bl.a. Stockholms stad. Motiven för konkurrensutsättningen sades vara att det skulle ge de äldre valfrihet genom en ökad mångfald av vårdgivare. Det blev precis tvärtom. Ett fåtal stora bolag har dominerat och successivt blivit allt större genom uppköp av mindre konkurrenter. Motionärerna anser att resurserna inom äldreomsorgen skall läggas på utveckling av innehållet i verksamheten genom ökat inflytande för de äldre och personalen. Dessa har tillsammans den största kännedomen om hur verksamheten skall utformas. För att denna resurs skall kunna utvecklas krävs arbetsro och rimliga arbetsvillkor. Vården och omsorgen har under 1990-talet utsatts för besparingar som påverkat kvaliteten negativt. Resultatet har blivit en kraftig ökning av sjukskrivningar och stora svårigheter att rekrytera och behålla personal. Motionärerna anser att det därför finns behov av statistik över personaltätheten inom äldreomsorgen på nationell nivå, från såväl offentligt driven äldreomsorg som privat.

I *motion So363 av Sven Brus m.fl. (kd)* begärs tillkännagivanden om behovet av nya former för service till äldre (*yrkande 11*) och om att stärka den enskildes möjligheter att välja utförare av vård, omsorg och service (*yrkande 14*). Motionärerna anser att de stora servicebehov som många äldre har måste tillgodoses i andra former och av andra utförare än den kommunala hemtjänsten. För att underlätta tillkomsten av sådan service bör avdragsrätt medges för hushållsnära tjänster. Motionärerna anser att produktionen av vård och omsorg och dess driftsformer kan variera och att det måste finnas en öppenhet för nya producenter och arbetsformer, allt för att öka mångfalden och den enskildes valfrihet.

I *motion So539 av Kenneth Johansson m.fl. (c)* begärs tillkännagivande om att äldreården skall bedrivas utifrån en helhetssyn där man sätter individen i centrum och så långt möjligt respekterar och förverkligar dennes behov (*yrkande 5*). Äldrepolitiken kan inte utgå från att alla är lika, anför motionärerna. De äldres livsvillkor och behov varierar, och var och en måste behandlas med utgångspunkt från sina egna förutsättningar och sin egen vilja. De äldre skall ges möjlighet att välja formerna för sin omsorg. Det måste skapas verkliga möjligheter för den enskilde att påverka sin egen och sina anhörigas omsorg, hur och var man vill bo när behoven av daglig omvårdnad uppstår.

I *motion So456 av Lars Leijonborg m.fl. (fp)* begärs tillkännagivande om vad i motionen anförts om äldrepenning (*yrkande 7*). Motionärerna anser att en äldrepenning bör införas. Den enskilde pensionären skall på samma sätt som i dag få en biståndsbedömning som berättigar till en viss nivå på hemtjänsten eller till en plats på ett särskilt boende. Äldrepenningen skall motsvara den skattefinansiering som i dag går till hemtjänsten eller äldreboendet. Den skall tillsammans med den avgift som även fortsättningsvis skall tas ut täcka kost-

naderna för vård och omsorg. Pengens storlek kommer således att variera beroende på den enskildes behov. Äldrepenge innebär, enligt motionärerna, att de äldre och/eller deras anhöriga får makt att avgöra vad de anser vara kvalitet, vilket äldreboende de vill bo på eller till vem de vill vända sig med sin peng för att få hemtjänst.

Bakgrund och tidigare behandling

Utskottet behandlade regeringens förslag till mål för äldrepolitiken i *betänkande 1997/98:SoU24*. Utskottet delade regeringens uppfattning att nationella mål för äldrepolitiken skulle läggas fast och föreslog riksdagen att godkänna att målen skall vara att äldre skall kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag, kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende, bemötas med respekt och ha tillgång till god vård och omsorg. Riksdagen följde utskottet (rskr. 1997/98:307).

I *betänkande 1999/2000:SoU8* behandlade utskottet senast frågor om inriktningen av äldrepolitiken såsom äldres valfrihet, alternativa driftsformer, äldrepenge m.m. Utskottet anförde bl.a. följande (s. 17):

Utskottet vidhåller att det är angeläget att den enskilde ges möjlighet att själv bestämma över sin livssituation och det sätt på vilket omsorgen ges. Inte minst Sveriges alltmer mångkulturella karaktär reser nya krav på att utforma äldreomsorgen med hänsyn till människors olika språk och kultur. Enligt den nationella handlingsplanen för äldrepolitik skall den äldre kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag. Den äldre skall så långt möjligt ges möjlighet att bo kvar hemma i sin ursprungliga bostad så länge som han eller hon själv önskar det. När omvårdnadsbehoven är stora och den äldre inte känner sig trygg i den egna bostaden skall han/hon kunna flytta till en anpassad boendeform. Den äldre skall också kunna lita på att vården och omsorgen har god kvalitet och att hans/hennes individuella behov och önskemål tillgodoses så långt möjligt. Den enskildes integritet, självbestämmande och värdighet skall respekteras. — — —

Frågan om privata alternativ berörs i några av motionerna. Utskottet vidhåller att det inte finns några hinder för entreprenadupphandling inom äldreomsorgen. Många kommuner utnyttjar denna möjlighet och erbjuder vård och omsorg i olika former både i egen regi och entreprenadupphandlad. Svenska Kommunförbundet och Socialstyrelsen tillhandahåller vägledning för upphandling i dess olika aspekter. Utskottet anser inte att det behövs någon ytterligare reglering i syfte att säkerställa valfrihet, konkurrens och etableringsrätt för enskilda vårdgivare. Utskottet vidhåller också att varken obligatorisk äldreomsorgsförsäkring eller äldrepenge bör införas.

De då aktuella motionerna avstyrktes därmed. Riksdagen följde utskottet.

Socialstyrelsen har avlämnat *Äldreuppdraget Slutrapport (Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 2000:4)*. I rapporten tas bl.a. frågan om brukarinflytande och brukarnas syn på äldreomsorgen upp (s. 46). Socialstyrelsen konstaterar att när det gäller enskildas möjligheter att tillvarata sina rättigheter inom äldreomsorgen är biståndsbeslutets innehåll och utformning av central betydelse. En granskning av besluten visar att det i omkring en fjärdedel av besluten inte går att utläsa vilka insatser den enskilde beviljats. I mer än hälften framgår inte hur ofta hjälpen skall ges, och endast undantagsvis finns

uppgifter om hjälpens omfattning i tid. Ungefär en tredjedel av beslutsinformationen är obegriplig. Huvuddelen av hjälptagarna får den hjälp de har beviljats. För omkring en tiondel av hjälptagarna konstateras att vissa hjälpsatser aldrig utförs. För att stärka den enskildes rättssäkerhet kommer Socialstyrelsen att utarbeta en handbok beträffande handläggning och dokumentation inom hemtjänsten.

Undersökningar kring de äldres upplevelser av kvaliteten i äldreomsorgen har blivit vanligare under senare år, anför styrelsen. Genomgående är att personalens bemötande ges ett högt betyg. Missnöje framkommer riktat mot specifika förhållanden, främst utrymmet för samvaro och promenader/ledsagning samt mot stressad personal och ökade avgifter.

Av rapporten framgår också (s. 82–83) att det blivit allt vanligare att kommunerna överlåter driftsansvar för äldreomsorgen till privata företag. Entreprenaderna har blivit en etablerad företeelse som också är i stabil tillväxt. År 1993 fick tre äldre personer av 100 vård och omsorg från ett privat företag som arbetade på uppdrag av kommunen. I dag gäller detta närmare var tionde äldre. Jämfört med förhållandena år 1993 finns i dag fler och större privata företag som arbetar som entreprenörer. Sett ur ett kommunalt perspektiv finns ett större utbud och en större mångfald entreprenörer att välja på.

Så kallade kundvalssystem som innebär att den enskilde via s.k. servicecheck (ett konstruerat betalmedel) ges möjlighet att välja utförare har fått en större omfattning mot slutet av 90-talet men är dock en mycket marginell företeelse, begränsad till omkring 2 % av landets kommuner, enligt rapporten.

I rapporten redovisas (s. 33) viss bearbetad statistik från Svenska Kommunförbundet och Statistiska centralbyrån (SCB) angående antalet årsarbetare inom kommunalt finansierad vård och omsorg till äldre och funktionshindrade. Slutsatsen är att mellan 1991 och 1998 ökade personalvolymen inom den av kommunerna finansierade vården och omsorgen om äldre och funktionshindrade med 18 % utöver tillskottet genom huvudmannaförändringar. Den minskade personalvolymen inom landstingen innebar dock att den totala personalinsatsen minskade.

SCB publicerar årligen statistik över förvärvsarbetande fördelade på branscher. Socialstyrelsen publicerar årligen en hälso- och sjukvårdsstatistisk årsbok med bearbetad statistik från SCB.

Den parlamentariska *Äldreberedningen (dir. 1998:109) – Senior 2005* – har i uppgift att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken. Beredningens analyser och förslag skall utformas utifrån förhållandena i samhället som berör äldres situation under perioden fr.o.m. år 2005 och de därpå närmast följande åren. Beredningen skall utgå från ett genderperspektiv samt beakta det ökande antalet äldre med utländsk bakgrund och de konsekvenser detta kan medföra. Viktiga områden som bör beaktas i beredningens arbete är bl.a.

- äldres inflytande och delaktighet i beslutsprocesser,
- tillgängligheten i samhället för äldre med funktionshinder,

- utvecklingen av IT-hjälpmiddel för äldre i hemmiljö samt inom vård och omsorg,
- kvalitet inom vård och omsorg,
- anhörigas roll i vård och omsorg,
- sociala kontakter och umgänge över generationsgränser,
- äldres delaktighet i arbetslivet och möjlighet att fortsätta ett aktivt yrkesliv efter uppnådd pensionsålder,
- äldres möjligheter att delta i eller ta del av kulturlivet.

Beredningen skall bedrivas utåtriktat och i nära kontakt med myndigheter, kommuner, landsting, pensionärsorganisationer, anhörigorganisationer samt övriga intressenter. Beredningen skall redovisa resultatet av sitt arbete till regeringen senast den 1 maj 2003.

I bilaga 8 till *Långtidsutredningen 1999/2000, Kommer det att finnas en hjälpande hand?* görs en bedömning av hur den framtida utvecklingen mot en allt äldre befolkning kommer att påverka efterfrågan på vård och omsorg. I studien konstateras bl.a. att utnyttjar man resultaten från de olika mätningarna av de äldres hälsoutveckling för att söka uppskatta de framtida kostnaderna för äldreomsorgen, erhåller man ett resultat, som starkt avviker från den som en enkel demografisk framskrivning ger vid handen. I stället för en beräknad kostnadsökning (i fasta priser) under perioden 2000–2030 på 60–70 % begränsas den förväntade ökningen till 20–30 %. Kostnadsökningarna faller huvudsakligen på åren 2020–2030, då antalet av de allra äldsta (85+) ökar starkt. Ur samhällsekonomisk synpunkt är den starka inverkan av sysselsättningsutvecklingen mycket betydelsefull, anför det. Går det inte att häva utvecklingen mot allt tidigare tillbakadragande från arbetslivet är förutsättningarna små för att kunna bevara välfärden – oavsett om de äldre blir mer eller mindre vårdbehövande. I studien hänvisas till att i en ESO-rapport (Ds 1999:61) konstaterats att den svenska äldreomsorgen fortfarande håller en hög kvalitet och att Sverige ligger bra till jämfört med övriga länder vad gäller omfattningen av utbudet av äldreomsorg. Sverige är emellertid ett av de länder som har de otydligaste reglerna kring äldreomsorgen. Detta gäller såväl vilka behov som äldre kan förvänta sig att få tillgodosedda inom den offentliga äldreomsorgen som vilka avgifter den offentliga omsorgen tar ut. I studien dras samma slutsats som i ESO-rapporten att en stor del av värdet av ett stabilt och för individen tryggt pensionssystem kan gå förlorat om inte samma stabilitet och trygghet skapas också inom vården och omsorgen genom tydliga utfästelser från samhällets sida – till exempel i form av ett äldreomsorgskontrakt – och en stark och vital samhällsekonomi som gör dessa utfästelser möjliga att hålla. En viktig fråga, om man överväger att införa ett äldreomsorgskontrakt, är att studera om ett sådant har införts i några andra länder och hur detta i så fall fungerar. Två länder som kan vara intressanta att studera är Tyskland som nyligen har infört äldreomsorgsförsäkring och Japan som är på väg att införa en sådan. Det krävs här att man noga följer upp-

byggnaden och genomförandet samt genom en förutsättningslös forskning analyserar effekter och erfarenheter, anförs det i studien.

Frågan om avdragsrätt för hushållsnära tjänster behandlades senast av finansutskottet i *betänkande 2000/01:FiU1*. Finansutskottet hänvisade till skatteutskottets yttrande (2000/01:SkU1y) där det anförts att förslaget skulle innebära ett avsteg från de principer om en likformig och neutral beskattning som ligger till grund för skattereformen och som enligt skatteutskottets mening bör gälla. Vidare anfördes att risken är stor att effekterna på sysselsättningen blir mycket små eller inga alls samtidigt som kostnaderna blir stora. Stimulanser av denna typ riskerar också att leda till gränsdragningsproblem och ge upphov till svårkontrollerade gråzoner anförde skatteutskottet och avstyrkte de aktuella motionerna. Finansutskottet avstyrkte i likhet med skatteutskottet motionerna. Riksdagen följde finansutskottet (rskr. 2000/01:36).

Utskottets bedömning

Utskottet vidhåller att det är angeläget att den enskilde ges möjlighet att själv bestämma över sin livssituation och det sätt på vilket omsorgen ges. Inte minst Sveriges alltmer mångkulturella karaktär reser nya krav på att utforma äldreomsorgen med hänsyn till människors olika språk och kultur. Utskottet står alljämt bakom de nationella målen för äldrepolitiken som beslutades våren 1998.

Utskottet konstaterar att den parlamentariska Äldreberedningen har i uppgift att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken bl.a. avseende äldres inflytande och delaktighet i beslutsprocesser och kvaliteten inom vård och omsorg. Resultatet av beredningens arbete skall redovisas våren 2003.

Utskottet välkomnar Socialstyrelsens initiativ att utarbeta en handbok beträffande handläggning och dokumentation inom hemtjänsten för att stärka den enskildes rättssäkerhet.

Motion So539 (c) yrkande 5 är i viss mån tillgodosedd med det anförda och avstyrks. Även motionerna So244 (m) yrkandena 2–3 och So363 (kd) yrkande 14 avstyrks.

Utskottet vidhåller också att det inte bör införas någon äldrepeng. Motionerna So244 (m) yrkande 4 och, So303 (m) yrkande 4, So456 (fp) yrkande 7 och Sk1025 (m) yrkande 3 avstyrks.

Utskottet vidhåller även att det inte bör tillsättas någon utredning om obligatorisk äldrevårdsförsäkring. Motion So244 (m) yrkandena 10–11 avstyrks därmed.

Utskottet konstaterar vidare att entreprenader har blivit allt vanligare inom äldreomsorgen. Många kommuner erbjuder vård och omsorg i olika former både i egen regi och entreprenadupphandlad. Samma kvalitetskrav gäller oavsett formen för verksamheten. Socialstyrelsen följer utvecklingen inom äldreomsorgen och redovisar också årligen viss statistik som bygger på underlag från Statistiska centralbyrån (SCB). Även Svenska Kommunförbundet följer på olika sätt utvecklingen inom området. Utskottet anser inte att något

initiativ från riksdagens sida behövs med anledning av motion So273 (v) yrkandena 2 (delvis) och 5.

2000/01:SoU9

Utskottet ställer sig bakom finans- och skatteutskottens uppfattning att en avdragsrätt för hushållsnära tjänster skulle innebära ett avsteg från de principer som ligger till grund för skattereformen. Motion So363 (kd) yrkande 11 avstyrks därmed.

Attityder till äldre, äldres inflytande m.m.

Motioner

I *motion So363 av Sven Brus m.fl. (kd)* begärs tillkännagivanden om behovet av en medveten strategi för att möta det demografiskt förändrade samhällets nya behov (*yrkande 1*) och om vikten av att genom aktiva åtgärder och attitydpåverkan stärka de äldres delaktighet och inflytande i samhället (*yrkande 2*). Den växande andelen äldre i befolkningen får inte definieras som ett "samhällsproblem" utan skall betraktas som ett gemensamt samhällsansvar, men också i hög grad som en resurs att tillvarata, anför motionärerna. Äldre behöver vara representerade i beslutande församlingar för samhällslivet, och olika verksamheter skall utformas så att de svarar mot äldres behov och önskemål. I motionen begärs också tillkännagivande om förändrade regelverk kring möjligheten till fortsatt yrkesutövande efter 65-årsdagen (*yrkande 5*). Motionärerna anför att gällande lagstiftning ger alla rätt till pension vid 65 års ålder men detta innebär inte med automatik att någon mot sin vilja skall tvingas bort från arbetslivet. Slutligen begärs tillkännagivande om att beakta de äldres speciella behov av närhet till samhällets service (*yrkande 15*). Motionärerna anför att den offentliga servicen och många kommersiella verksamheter genomgår en strukturomvandling som begränsar tillgängligheten för vissa grupper. Sådana servicepunkter som post- och bankkontor, försäkringskassor, apotek polisstationer osv. blir färre. Tillgången till information om samhälle, organisationer och företag blir allt mer knutet till den nya informationstekniken. Denna strukturomvandling drabbar de äldre som ställs inför stora tillgänglighetsproblem.

I *motion So517 av Margareta Viklund (kd)* begärs tillkännagivande om vad i motionen anförts om lag mot diskriminering av äldre (*yrkande 1*). Motionären anser att attityderna mot den äldre människan är att hon inte är en fullvärdig medborgare. Hon anser att det finns anledning att Sverige följer exempelvis Kanada, USA, Holland och Storbritannien och lagstiftningsvägen försöker komma åt diskrimineringen av de äldre. I samma motion begärs också tillkännagivande om de äldres oro för den snabba utvecklingen av IT-samhället (*yrkande 2*). Motionären anför att många ser med oro hur den ena banken och det ena postkontoret efter det andra upphör med sin personliga service och att olika organisationers telefonservice automatiseras i allt större utsträckning. Det är därför angeläget att regeringen i sina omstruktureringar av samhällets institutioner och verk beaktar de äldres oro för att inte kunna klara av sina elementära samhälleliga åtaganden. Slutligen begärs tillkännagivande om nedtrappningsprogram för äldre (*yrkande 3*). Motionären anför att det för många äldre är en tragedi att sluta arbeta därför behövs avtrapp-

ningsprogram för en meningsfull pensionärstid som inte bara rymmer hobbyverksamhet utan också meningsfullt och samhällligt nyttigt arbete. De äldres erfarenheter och kunskaper måste tas till vara.

I *motion So388 av Inger Segelström m.fl. (s)* yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en lag om förbud mot diskriminering av äldre. Eftersom allt fler äldre blir friskare och friskare längre upp i åldrarna och gruppen äldre växer anser motionärerna att det är dags att sluta diskriminera äldre. De behövs i arbetslivet med sin kompetens och erfarenhet.

I *motion So539 av Kenneth Johansson m.fl. (c)* begärs tillkännagivande om att pensionärsorganisationerna med flera i ett tidigt stadium bör vara delaktiga i den kommunala beslutsprocessen (*yrkande 2*). Motionärerna anser att kommun och landsting bör ha ett intresse av ett väl utvecklat samarbete med pensionärsorganisationerna för att tidigt få del av synpunkter och idéer för att utveckla verksamheten för äldre. Problemet är att många pensionärsråd kommer in för sent i processen.

I *motion So456 av Lars Leijonborg m.fl. (fp)* yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om lagstöd för pensionärsråd (*yrkande 14*). Motionärerna hänvisar till att en uppföljning av verksamheten i pensionärsråden i kommuner och landsting visar att mindre än hälften av dessa fungerar tillfredsställande.

Bakgrund och tidigare behandling

Utskottet behandlade motioner angående attityder till äldre i *betänkande 1999/2000:SoU8*. Utskottet redovisade här resultatet av Socialdepartementets enkätundersökning rörande pensionärsrådets verksamhet, Äldreberedningens arbete samt EU:s arbete på området. (För en utförlig beskrivning se s. 8–11.) Utskottet anförde följande (s. 10–11):

Utskottet vidhåller sin uppfattning att attityderna till äldre måste ändras i riktning mot att äldres kompetens och erfarenhet bättre tas till vara. Detta ligger helt i linje med de av riksdagen fastlagda målen för äldrepolitiken, som innebär att äldre skall kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag. Äldre skall kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende. Äldre skall bemötas med respekt och ha tillgång till god vård och omsorg. Att äldre skall bemötas med respekt innebär, enligt handlingsplanen, att de inte skall diskrimineras på grund av sin ålder. Alla människor – äldre som yngre – skall behandlas rättvist, jämlikt och med aktning oavsett ålder, kön, ekonomiska förutsättningar, ras eller etnisk bakgrund, funktionshinder eller annan omständighet.

Utskottet kan konstatera att många äldre aktivt deltar i föreningsliv och frivilligverksamheter liksom i politiska organisationer. Genom pensionärsråd ges de äldre möjlighet till inflytande över den kommunala verksamheten. Det ankommer på kommuner och landsting att utveckla verksamheten ytterligare.

Utskottet vidhåller också att en långsiktig förändring av regler, villkor och attityder på området är nödvändig. Det är därför glädjande att ett aktivt arbete pågår för att förändra attityderna till de äldre. Under år 1999 genomfördes FN:s äldreår. En rapport om de aktiviteter som genomförts och deras

effekter för fortsatt verksamhet kommer att avlämnas till regeringen senare under våren. EU har också i olika sammanhang lyft fram behovet av att ta till vara de äldres resurser i samhället.

Vidare kan utskottet konstatera att den parlamentariska äldreberedningen har att särskilt beakta behovet av åtgärder som innebär att äldres resurser i form av erfarenheter, kompetens och kunskaper i högre utsträckning tas till vara inom olika samhällssektorer.

De aktuella motionerna avstyrktes därmed. Riksdagen följde utskottet.

Socialstyrelsen har i rapporten *Pensionärsråd i Sverige och Norden, Äldreuppdraget 2000:6*, diskuterat erfarenheter från lokala pensionärsråd både i Sverige och övriga nordiska länder. En enkätundersökning till pensionärsråden som genomfördes 1997 visade att mindre än hälften av de kommunala pensionärsråden ansåg att de fungerade tillfredsställande. Något fler pensionärsråd uppfattade sig som remissinstans än vid undersökningen år 1988. De landstingskommunala pensionärsråden tycks fungera bättre än de kommunala. I rapporten hänvisas till att i Danmark och Norge finns sedan början av 1990-talet en tvingande lagstiftning om pensionärsråd. Även i Sverige förs en diskussion om lagstiftning. Företrädare för de fem fria pensionärsförbunden förordar detta. Det är dock osäkert om lagstiftning verkligen skulle leda till ett större inflytande, anför *Socialstyrelsen*. Troligare är att när pensionärskollektivet växer, när de stora fyrtiotalskullarna om några år går i pension, så kommer detta kollektiv att ställa andra och större krav på verkligt inflytande och ha resurser att göra sin röst hörd. För att pensionärsråden i framtiden skall fungera bättre krävs enligt styrelsen dels att politiker och tjänstemän tar tillvara den resurs som råden kan utgöra, dels att pensionärsledamöterna är pålästa och väl insatta i de frågor som skall behandlas och vågar/orkar ställa berättigade krav.

I *budgetpropositionen 2000/01:1, volym 6, utgiftsområde 9* redovisar regeringen att den avser att under våren 2002 lämna en redogörelse till riksdagen avseende genomförandet av den nationella handlingsplanen för äldrepolitiken. Vidare redovisas att äldreberedningens arbete inriktar sig på tre huvudområden; äldre i arbetslivet, det friska pensionärslivet och äldre inom vård och omsorg. Äldreberedningen kommer att avsluta sitt arbete i maj 2003. Regeringen gör bedömningen att genomförandet av handlingsplanen och den parlamentariska äldreberedningens förslag kommer att utgöra viktiga underlag för att utveckla äldrepolitikens innehåll. Ett område som behöver särskild uppmärksamhet enligt propositionen är de äldres situation i IT-samhället. Som exempel nämns äldres möjligheter att få tillgång till information eller att sköta post- och bankärenden. Här redovisas också att regeringen har beslutat om stöd till ca 20 projekt som avser IT-utbildning för äldre samt 5 projekt som avser tillämpningen av IT-teknik inom vård och omsorg.

Av *regeringens* propositionsförteckning avseende propositioner avsedda att avlämnas efter den 24 januari 2001 under återstoden av riksmötet framgår att en proposition om höjd ålder för avgångsskyldighet planeras att avlämnas den 22 mars 2001.

Regeringen har i december 2000 beslutat tillkalla en särskild utredare för att lämna förslag till ett utvidgat skydd mot diskriminering (dir. 2000:106). Utredaren skall lämna förslag till hur rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras och etniska ursprung och rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet skall genomföras i Sverige. Det förstnämnda direktivet behandlar diskriminering på grund av ras eller etniskt ursprung och det andra direktivet behandlar diskrimineringsgrunderna religion eller övertygelse, funktionshinder, ålder och sexuell läggning. Direktiven utgör en del av ett "anti-diskrimineringspaket" som består av direktiven och dessutom ett gemenskapens handlingsprogram mot diskriminering (2001–2006) som på olika sätt skall komplettera direktiven. Handlingsprogrammet antogs av EU:s ministerråd den 27 november 2000. Utredaren skall redovisa sitt uppdrag senast den 1 februari 2002. Undantag har gjorts för bestämmelserna om diskriminering på grund av ålder. Utredarens arbete i denna del skall dock redovisas senast den 1 juli 2002.

Utskottets bedömning

Utskottet vidhåller att attityderna till äldre måste ändras i riktning mot att äldres kompetens och erfarenhet bättre tas till vara. Detta ligger helt i linje med de av riksdagen fastlagda målen för äldrepolitiken. Att äldre skall bemötas med respekt innebär bl.a. att de inte skall diskrimineras på grund av sin ålder. Äldres vilja att aktivt delta i samhällsutvecklingen bör enligt utskottet tas till vara. Utskottet, som tidigare framhållit vikten av ett mer flexibelt förhållningssätt till äldres yrkesarbete, kan konstatera att regeringen till mars 2001 har aviserat en proposition om höjd ålder för avgångsskyldighet. Utskottet konstaterar vidare att en utredare nyligen tillkallats för att lämna förslag till ett utvidgat skydd mot diskriminering av äldre. Motionerna So363 (kd) yrkandena 1, 2 och 5, So388 (s), So517 (kd) yrkandena 1 och 3 avstyrks i den mån de inte är tillgodosedda med det anförda.

Många äldre deltar aktivt i föreningsliv och frivilligverksamheter liksom i politiska organisationer. Utskottet vill betona betydelsen av såväl pensionärsorganisationernas arbete som pensionärsråden. Utskottet delar dock bedömningen att det är osäkert om en lagstiftning om pensionärsråd skulle leda till ett större inflytande för dessa. Det ankommer på kommuner och landsting att utveckla pensionärsrådets verksamhet ytterligare och att bättre ta till vara den kunskap och kompetens dessa besitter. Motionerna So456 (fp) yrkande 14 och So539 (c) yrkande 2 avstyrks.

Utskottet delar bedömningen att de äldres situation i IT-samhället behöver uppmärksammas vad gäller deras möjligheter att få tillgång till samhällsservice. Utskottet utgår från att regeringen noga följer utvecklingen på området och vid behov återkommer till riksdagen. Inom ramen för äldrepolitiken har ekonomiska resurser avsatts till IT-utveckling för äldre. Många äldre deltar också i olika IT-verksamheter för seniorer. Utskottet anser inte att motionerna So363 (kd) yrkande 15 och So517 (kd) yrkande 2 bör föranleda något initiativ från riksdagens sida. Motionerna avstyrks.

Motioner

I *motion So244 av Bo Lundgren m.fl. (m)* begärs tillkännagivande om förbättringar och kvalitetsarbete i kommunernas egna verksamheter (*yrkande 5*). Motionärerna anför att det kan finnas behov av insatser för ett samordnat kvalitetsarbete i enskilda kommuner eller i form av ett samarbete kommunerna emellan. Kommunerna är bäst lämpade att driva och samordna detta arbete. Det ger också bättre möjligheter att pröva nya och lokalt anpassade lösningar.

I *motion So353 av Anna Lilliehöök (m)* begärs tillkännagivanden om vad i motionen anförts om en översyn av statliga regleringar för sjukhem i syfte att skapa valfrihet för de boende och få bort köerna till sjukhemsboende. Motionären anser att det skulle behöva byggas fler sjukhemsplatser för att kunna ta emot dem som står på väntelista. En följd av bristen på sjukhemsplatser är att många patienter blir kvar på akutsjukhusen efter operation och behandling också efter de fem dagar sjukhusen skall behålla patienterna innan den kommunala äldrevården och sjukhemsvården skall ta över. Motionären anser att det statliga regelsystemet behöver ändras så att det uppmuntrar uppbyggnaden av nya sjukhem.

I *motion So273 av Gudrun Schyman m.fl. (v)* yrkas att riksdagen begär att regeringen ger kommittén Senior 2005 ett tilläggsdirektiv att utreda möjligheten att införa en lag enligt vad i motionen anförts om minimikrav när det gäller vård och omsorg av äldre (*yrkande 1*). Vidare begärs tillkännagivande om vad i motionen anförts om en nationell sammanställning av statistik över personal inom äldreomsorgen, hos såväl privata som kommunala vårdgivare (*yrkande 2, delvis*). Motionärerna anser att de äldres behov av en meningsfull tillvaro, ett aktivt liv utifrån ork och förmåga samt behovet av stimulans tyvärr ofta kommit i skymundan för de medicinska behoven och insatserna. De senaste årens neddragningar har bidragit till att utrymmet för utevistelse och samvaro minskat. I dag upplever både de äldre, anhöriga och personal att endast de basala omvårdnadsinsatserna utförs och att det som är själva "livet" inte hinns med. Motionärerna anser att det skall vara en rättighet för äldre att ha möjlighet till social gemenskap, vistas ute, upprätthålla de vanor och intressen som den enskilde alltid haft och en lugn tillvaro utan stress och oro för om man över huvud taget kommer att få någon hjälp.

I *motion So363 av Sven Brus m.fl. (kd)* begärs tillkännagivande om att stimulera nya former av äldreboenden (*yrkande 13*). Motionärerna anser att den växande andelen äldre i befolkningen kräver en medveten bostadsplanering från samhällets sida. De äldre skall tillförsäkras en verklig valfrihet när det gäller boendeformer. Kvarboendet kan ofta förlängas genom bostadsanpassning eller särskilt stöd. Nästa stöd i boendetrappan kan vara att byta till seniorboende med viss trygghet och servicefunktioner. När vårdbehoven blir stora är de särskilda boendeformerna, med den trygghet dessa kan erbjuda, vad som efterfrågas av såväl de äldre som de anhöriga.

I motion So456 av Lars Leijonborg m.fl. (fp) begärs tillkännagivande om en omsorgsgaranti (yrkande 2). Motionärerna anser att kommunerna skall, utifrån en av Socialstyrelsen utarbetad skiss, fastställa en omsorgsgaranti. De kommuner som inte lever upp till de rättigheter som garanteras av omsorgsgarantin skall bli skyldiga att ge de äldre som inte får den omsorg som fastställts motsvarande avgiftsreduktion. Det blir dessutom ett ekonomiskt incitament för kommunerna att leva upp till målsättningarna i omsorgsgarantin. Vidare begärs tillkännagivande om vad i motionen anförts om konvalescenthem (yrkande 4). Många medicinskt färdigbehandlade patienter blir direkt hemskickade trots att de saknar nära anhöriga och ett socialt nätverk, anför motionärerna. Detta innebär en stor otrygghet för den enskilde. Motionärerna anser att kommuner och landsting i samarbete bör införa en ny vårdform mellan slutenvård och boende för äldre människor. Det är dags att återinföra konvalescenthemmen, men i en modern form byggd på kunskap kring rehabilitering.

I motion So339 av Sonja Fransson (s) begärs tillkännagivande om statlig stimulans för utveckling av äldreboende. Motionären anser det nödvändigt att utveckla kunskap om äldre och alternativa sätt att bo och få omsorg. Inte minst behöver samarbetet mellan eget boende, offentlig omsorg och frivilligorganisationer stimuleras. Väntjänst i form av frivilliga organisationer kommer i framtiden att vara nödvändigt för att utveckla sociala kontakter och bryta isolering. Motionären anser att det är viktigt att staten också i fortsättningen anslår medel för att stimulera utvecklingen av äldreboenden.

Bakgrund och tidigare behandling

I socialtjänstlagen (1980:620), 71 a §, regleras att var och en som är verksam inom omsorger om äldre människor eller människor med funktionshinder skall vaka över att dessa får god omvårdnad och lever under trygga förhållanden. Den som uppmärksammar eller får kännedom om ett allvarligt missförhållande i omsorgerna om någon enskild skall genast anmäla detta till socialnämnden. Socialstyrelsen har i Föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2000:5 (S)) angående dokumentation och utredning föreskrivit att av dokumentationen skall framgå vem som anmält missförhållandena, vad dessa bestod i och vilka åtgärder som vidtagits med anledning av anmälan (8 §).

Regeringskansliets halvtidsuppföljning av arbetet med den nationella handlingsplanen för äldrepolitik (dnr S2000/4746/ST) redovisar att Socialstyrelsen tagit fram nya allmänna råd om kvalitetssystem inom omsorgerna om äldre och handikappade, SOSFS 1998:8 (S). Socialstyrelsen pekar på att utveckling av kvalitetssystem är en process som tar tid och behöver stöd. Kommunerna har påbörjat denna process, men det är sannolikt att det kommer att ta flera år innan samtliga kommuner har utvecklat heltäckande kvalitetssystem inom äldreomsorgen. Inom ramen för anslaget för nya initiativ och försök inom äldreområdet har regeringen beviljat särskilda stimulansbidrag till femton projekt med inriktning på kvalitetsutveckling. Ett av dessa projekt är en omfattande kvalitetsutbildning för nyckelpersoner i kommunerna. Ansvarig för projektet är Svenska Kommunförbundet.

Av *Socialstyrelsens rapport Äldreuppdraget Slutrapport (Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 2000:4)* framgår att en uppföljning under år 1998 av verksamheten vid sjukhem visade att de boende hade avsevärt större omvårdnads- och medicinska behov än före ädelreformen. Tillgången på medicinskt kvalificerad personal i form av sjuksköterskor hade samtidigt minskat liksom läkarnas direktkontakt med de boende. Andelen korttidsboende hade ökat markant och vårdtiderna hade blivit kortare. Styrelsen anför att de få studier som finns om läkarmedverkan kan tolkas som att direktkontakten läkare–patient inte förbättrats under de senaste två åren, men att en förbättring skett i fråga om läkarnas medverkan som konsulter.

Utskottet har i *betänkande 1997/98:SoU24 om den nationella handlingsplanen för äldrepolitiken* bl.a. behandlat frågan om betalningsansvar för patienter som bedömts som medicinskt färdigbehandlade. Utskottet anförde bl.a. följande (s. 37):

Kommunerna har i dag betalningsansvar för de patienter som bedöms som medicinskt färdigbehandlade. I propositionen redovisas att det finns uppgifter som tyder på att betalningsansvaret ibland kan verka alltför starkt som incitament för flyttning från sjukhus och att äldre inte alltid får tid att vänja sig vid tanken på att återvända till hemmet eller till det särskilda boendet för att där få vård och stöd. Enligt överenskommelsen med staten kommer landstingen att ta särskilda initiativ för att ytterligare förstärka samverkan med kommunerna. På flera håll i landet utvecklas nu också s.k. mellanvårdsformer där kommuner och landsting delar på betalningsansvaret för patienter som är medicinskt färdigbehandlade vid sjukhus men som kan behöva omfattande omvårdnadsinsatser innan de återvänder till eget boende eller till det särskilda boendet. Utskottet ser mycket positivt på denna utveckling. Utskottet vill understryka att samverkan mellan kommuner och landsting i dessa situationer behöver utvecklas ytterligare och att särskild hänsyn därvid bör tas till de äldres önskemål.

Utskottet har i *betänkande 1999/2000:SoU8* behandlat motioner angående kvaliteten i omsorgen om äldre och då anförde bl.a. följande (s. 30):

Några motioner tar upp frågan om kvaliteten i omsorgen om äldre och behov av minimikrav eller omsorgsgarantier. Ett gott förebyggande arbete och omhändertagande är angeläget bland de äldre i särskilt boende. Utskottet vill understryka att goda rutiner och ett effektivt utnyttjande av olika personalgruppers kompetens minskar risken för näringsbrist, trycksår, fallskador m.m. Vidare är personalens kompetensutveckling liksom dimensioneringen angelägna frågor för att nå bra kvalitet i vården och ett värdigt bemötande av de äldre. Utskottet kan konstatera att det pågår ett brett utvecklingsarbete på många fronter. Utskottet anser inte att riksdagen behöver ta något initiativ med anledning av motionerna – – –

Utskottet har i *betänkande 2000/01:SoU5* nyligen behandlat regeringens proposition om en nationell handlingsplan för utveckling av hälso- och sjukvården. I propositionen presenteras åtgärder för att utveckla hälso- och sjukvårdens grundläggande struktur och inriktning. Under perioden 2002–2004 kommer vården och omsorgen att tillföras åtta miljarder kronor i anledning av den s.k. försvarsuppgörelsen. Bland de prioriterade områdena ingår vård

och omsorg om äldre. (För ytterligare information se s. 23–28 i betänkandet.) Utskottet anförde bl.a. följande (s. 27–28):

2000/01:SoU9

Utskottet anser i likhet med regeringen att den s.k. ädelreformen bör ligga fast med dess ambition att medverka till att patienter med omfattande medicinska vårdbehov skall kunna få dessa tillgodosedda integrerat i eget boende och vardagsliv. Resultaten av såväl behandling som rehabilitering blir allmänt sett bättre i hemmiljö.

Socialstyrelsens uppföljning av ädelreformen (Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 1996:2) visar att den successiva ökning av vårdtyngden som ägt rum under 1990-talet, både i särskilt boende och i hemsjukvården, inte har mötts av ett tillräckligt utvecklat medicinskt omhändertagande. Bristerna gäller såväl medicinska insatser som omvårdnads- och rehabiliteringsinsatser. Socialstyrelsen bedömer tillgången på personal med hälso- och sjukvårdskompetens som otillräcklig, såväl avseende undersköterskor och sjuksköterskor som sjukgymnaster och arbetsterapeuter.

Utskottet anser att det är av största vikt att så snart som möjligt komma till rätta med de brister som Socialstyrelsen påtalat. Som anføres i propositionen måste hälso- och sjukvårdsinsatserna, både i särskilt boende och i hemsjukvården, därför förstärkas väsentligt med ytterligare resurser och kompetens. Enligt utskottets uppfattning är de insatser som parterna kommit överens om i utvecklingsavtalet väl ägnade att höja kvaliteten på såväl medicinska insatser som omvårdnad och rehabilitering.

En central fråga inom vården och omsorgen av äldre och funktionshindrade i särskilda boendeformer och i hemsjukvården är läkarens roll. Personer i särskilda boenden och inom hemsjukvården skall självfallet vara tillförsäkrade läkarinsatser på motsvarande sätt som den som själv kan uppsöka vården. Detta innebär att läkarinsatser skall vara tillgängliga under hela dygnet, vilket också är en förutsättning för att undvika onödiga och för patienten påfrestande sjukhusinläggningar. Utskottet instämmer därför i regeringens bedömning att avtalet om utvecklingsinsatser bör resultera i att de som bor i särskilt boende eller har hemsjukvård får en medicinsk bedömning av läkare när de behöver det samt konsultation eller hembesök utan dröjsmål.

Utskottet vill betona vikten av samverkan mellan landsting och kommuner. Som ovan anføres har en utredning tillsatts för att se över bl.a. denna fråga. Utredningen skall inom kort redovisa sitt uppdrag. Utskottet utgår från att regeringen återkommer till riksdagen med förslag som syftar till att underlätta samverkan mellan huvudmän.

Sammanfattningsvis föreslår utskottet att riksdagen godkänner vad regeringen föreslår om inriktning och åtgärder för att förbättra hälso- och sjukvårdsinsatserna i den kommunala primärvården (avsnitt 7.2). Motionerna – – – avstyrks i den mån de inte anses tillgodosedda med det anförda.

Riksdagen följde utskottet (rskr. 2000/01:53).

I *budgetpropositionen 2000/01:1, volym 6, utgiftsområde 9* redovisar regeringen att inom ramen för beslutade stimulansbidrag till äldreboende m.m. har Boverket beviljat medel till 168 projekt för nybyggnation av drygt 1 800 lägenheter och ombyggnad av ca 3 700 lägenheter. Av dessa har ca 3 500 lägenheter färdigställts t.o.m. juni 2000.

Samverkansutredningen avlämnade i november 2000 sitt betänkande *Samverkan Om gemensamma nämnder på vård- och omsorgsområdet, m.m. (SOU 2000:114)*. Utredningen föreslår bl.a. att landsting och kommun skall

kunna inrätta en gemensam nämnd för att fullgöra uppgifter som ankommer på respektive huvudman enligt lagstiftningen på hälso- och sjukvårdens och socialtjänstens områden liksom uppgifter som i annat fall skulle handhas av socialnämnd respektive en sådan nämnd som avses i 10 § hälso- och sjukvårdslagen. Utredningen skall enligt uppgift remissbehandlas.

Utskottets bedömning

Utskottet har nyligen vid behandlingen av den nationella handlingsplanen för hälso- och sjukvården konstaterat att den successiva ökningen av vårdtyngden som ägt rum under 1990-talet, både i särskilt boende och i hemsjukvården, inte har mötts av ett tillräckligt utvecklat medicinskt omhändertagande. Bristerna gäller såväl medicinska insatser som omvårdnads- och rehabiliteringsinsatser. Socialstyrelsen har bedömt tillgången på personal med hälso- och sjukvårdskompetens som otillräcklig, såväl avseende undersköterskor och sjuksköterskor som sjukgymnaster och arbetsterapeuter.

Utskottet vidhåller att det är av största vikt att så snart som möjligt komma till rätta med de brister som Socialstyrelsen påtalat. Utskottet vidhåller också att de insatser som staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet kommit överens om i utvecklingsavtalet för åren 2002–2004 är väl ägnade att höja kvaliteten på såväl medicinska insatser som omvårdnad och rehabilitering. Utskottet vidhåller även att avtalet om utvecklingsinsatser bör resultera i att de som bor i särskilt boende eller har hemsjukvård får en medicinsk bedömning av läkare när de behöver det samt konsultation eller hembesök utan dröjsmål.

Utskottet konstaterar med tillfredsställelse att Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet nyligen inlett ett gemensamt arbete om medicinskt färdigbehandlade patienter. Vidare har Samverkansutredningen nyligen avlämnat sitt slutbetänkande.

Socialstyrelsen har tagit fram nya allmänna råd om kvalitetssystem inom omsorgerna om äldre och handikappade (SOSFS 1998:8 (S)). I slutrapporten om Äldreuppdraget pekar styrelsen på att utvecklingen av kvalitetssystem är en process som tar tid och behöver stöd och att kommunerna nu har påbörjat denna process. Utskottet anser det angeläget att kommunerna aktivt arbetar vidare med att utveckla kvalitetssäkringssystem för äldreomsorgen. Utskottet är dock inte berett att föreslå några minimikrav eller fastställa någon omsorgsgaranti.

Riksdagen bör inte ta något initiativ på området. Motionerna So244 (m) yrkande 5, So273 (v) yrkandena 1 och 2 (delvis), och So456 (fp) yrkandena 2 och 4 avstyrks.

I några motioner tas frågor om olika former av äldreboende upp. Enligt socialtjänstlagen skall kommunen verka för att äldre människor får goda bostäder och ge dem som behöver det stöd och hjälp i hemmet och annan lättåtkomlig service. Kommunen skall vidare inrätta särskilda boendeformer för service och omvårdnad för äldre människor med behov av särskilt stöd (20 §). I utredningen Bo tryggt – Betala rätt, SOU 1999:33 har olika boendeformer belysts. Här redovisas att det inte är definitionen av själva boendet utan individens behov som avgör vårdens omfattning. Utskottet erinrar vi-

dare om att riksdagen vid flera tillfällen har beslutat om stöd för ny- och ombyggnad av äldreboendestäder för att påskynda utbyggnaden. Senaste beslutet avsåg 400 miljoner kronor under åren 1998 och 1999. Inom den ordinarie bostadsmarknaden har under 1990-talet seniorboendet blivit allt vanligare. Härmed avses vanliga bostäder för äldre (vanligen över 55 år) som inte förmedlas efter behovsprövning och biståndsbeslut. Utskottet utgår i fråga om även Senior 2005 bevakar frågan. Något initiativ från riksdagen med anledning av motionerna So339 (s), So353 (m), So363 (kd) yrkande 13 behövs inte. Motionerna avstyrks.

Tillsynsverksamheten m.m.

Motioner

I *motion So244 av Bo Lundgren m.fl. (m)* begärs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en förstärkt oberoende tillsyn på äldreomsorgsområdet (*yrkande 7*). Motionärerna anser att den uppgift som i dag faller på kommunerna – att övervaka den egna verksamheten såväl som de privata entreprenörerna – inte fungerar tillfredsställande. Det finns därför ett stort behov av en förstärkt statlig tillsyn inom äldreomsorgen. Statliga myndigheter skall ansvara för godkännande och kvalitetskontroll inom vård och omsorg. Samma krav skall ställas på alla oavsett offentlig eller privat regi. Vad beträffar de sjukvårdande delarna av verksamheten har motionärerna sedan länge föreslagit att en medicinalstyrelse skall godkänna vårdgivare, svara för kvalitetssäkring och regelbunden medicinsk revision, utgöra en instans dit allmänheten kan vända sig med klagomål samt svara för den övergripande tillsynen.

I *motion So273 av Gudrun Schyman m.fl. (v)* begärs tillkännagivande om vad i motionen anförts om en översyn i syfte att sammanföra de regler som styr äldreomsorgen i hälso- och sjukvårdslagen och i socialtjänstlagen till en lag (*yrkande 3*). Äldreomsorgen styrs i dag av två lagar: hälso- och sjukvårdslagen och socialtjänstlagen. Det har tidigare utretts om det finns möjlighet att samla de regler som styr äldreomsorgen till en lag. Det har bedömts som komplicerat och att det därför skulle krävas en särskild översyn. Motionärerna återupprepar nu sitt krav på att en sådan översyn bör göras.

Också i *motion So356 av Gudrun Schyman m.fl. (v)* begärs att regeringen tillsätter en utredning för att få underlag för en samlad lagstiftning för äldreomsorgen (*yrkande 4*).

I *motion So273 av Gudrun Schyman m.fl. (v)* yrkas vidare att riksdagen begär att regeringen lägger fram ett förslag till tillägg enligt vad i motionen anförts om 71 a § socialtjänstlagen (*yrkande 4*). Enligt Socialstyrelsens föreskrift är vårdpersonal skyldig att anmäla allvarliga missförhållanden. Det skall framgå vem som gjort anmälan. Motionärerna anför att det i några konkreta fall har lett till en mycket besvärlig situation för dem som anmält. Det är inte bra om anmälningar inte görs på grund av rädsla för att uppge sitt namn och för vilka följder det kan få. Därför bör ett tillägg göras så att det framgår att möjlighet finns för anmälaren att vara anonym.

Socialtjänstutredningen föreslår i sitt slutbetänkande *Socialtjänst i utveckling*, SOU1999:97, att det i socialtjänstlagen införs en bestämmelse som klargör att tillsyn enligt den lagen är kontroll av laglighet och rättssäkerhet i individärenden och verksamheter i förhållande till lagens mål och bestämmelser (s. 344–364). Laglighetskontrollen föreslås omfatta även kontroll av att insatserna inom socialtjänstlagen är av god kvalitet, att det finns personal med lämplig utbildning och erfarenhet samt att kvaliteten i verksamheterna systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras. I utredningen anförs att redan i dag görs mycket för att förbättra och effektivisera den sociala tillsynen på såväl regional som nationell nivå. Socialstyrelsens och länsstyrelsernas gemensamma arbete har kunnat åstadkomma en bra utveckling av den sociala tillsynen mot gemensamma mål. För en tillräckligt effektiv tillsyn krävs dock, enligt utredningen, en starkare samordning mellan den regionala och den nationella nivån än vad som hittills varit fallet. Länsstyrelserna förfogar inte över tillsynsinstrument som gör det möjligt att kunna ingripa med kraft om missförhållanden upptäcks som behöver rättas till.

Utredningen konstaterar att den statliga tillsynen över den sjukvård som meddelas i särskilda boendeformer, bostäder med särskild service och i samband med hemtjänst är betydligt mer reglerad och ger tillsynsmyndigheten större befogenheter än motsvarande tillsyn över de sociala insatser som ges i dessa verksamheter. För kommuner och de enskilda vårdgivare som driver olika boenden eller bostäder med särskild service innebär det klara olägenheter att få sin verksamhet granskad av två myndigheter. Dessutom föreligger uppenbara olägenheter för de enskilda vårdtagarna att behöva vända sig till två olika instanser vid klagomål på den sociala servicen eller på hälso- och sjukvården. Problemen med samordning av den medicinska och den sociala tillsynen är tydligast inom äldre- och handikappomsorgerna, men samma problem föreligger även på andra områden som t.ex. inom missbrukarvården och den öppna vården för psykiskt sjuka. Utredningen anser att det finns mycket som talar för att tillsynen över socialtjänsten och hälso- och sjukvården bör organiseras och utövas enhetligt i en gemensam tillsynsmyndighet. Utredningen föreslår dock att den nuvarande tillsynen behålls tills vidare med Socialstyrelsen som operativt ansvarig för tillsynen över hälso- och sjukvården och länsstyrelserna som operativt ansvariga för tillsynen över socialtjänsten. Socialstyrelsen föreslås dock ges en tillsynsvägläddande roll i fråga om tillsynen över socialtjänsten. Med Socialstyrelsen som tillsynsvägläddare över hela det sociala området uppnår man dels en samordning av den medicinska och den sociala tillsynen där en sådan samordning är nödvändig, dels enhetlighet av den statliga tillsynen över hela socialtjänstområdet, anför utredaren.

Tillsynsmyndigheterna föreslås ges författningsreglerad rätt att genom föreläggande få upplysningar och inhämta handlingar samt att inspektera all verksamhet inom socialtjänsten i kommuner och enskilda verksamheter. Tillsynsmyndigheten föreslås kunna meddela föreläggande att avhjälpa missförhållanden. Förelägganden skall kunna kombineras med vite. Utredaren framhåller att man, genom att införa en möjlighet för tillsynsmyndighet att

utfärda föreläggande inom socialtjänsten, åstadkommer den önskvärda samordningen av tillsynen över hälso- och sjukvård samt socialtjänst över särskilda boendeformer och bostäder med särskild service samt hemtjänst. Ett föreläggande kan riktas mot verksamheten i dess helhet utan att man behöver klarlägga vad som är att anse som hälso- och sjukvård och vad som är socialtjänst.

Vidare föreslås särskilda brukarråd inrättas som skall stödja länsstyrelserna och Socialstyrelsens regionala enheter när det gäller att bedöma vilka verksamheter som kräver särskild uppmärksamhet från statens sida.

Utredningen har även belyst frågan om en gemensam reglering av medicinska och sociala insatser kan vara ett alternativ för att få till stånd en tydligare och mer samlad och enhetlig verksamhet i äldreomsorgen (s. 231–232). Utredningen hänvisar också till att Svenska Kommunförbundet i två rapporter har berört frågan. En samlad lagreglering av äldreomsorgen och eventuell annan vård och omsorg aktualiserar en rad olika frågor som det inte varit möjligt eller rimligt att belysa eller överväga inom ramen för uppdraget, anför det. Även om det finns tydliga problem i den delade regleringen blir utredningens slutsats, liksom Svenska Kommunförbundets, att frågan om en eventuell vård- och omsorgslag för en samlad reglering av sociala och medicinska insatser är så komplex att den fordrar en samtidig översyn av regelverken i socialtjänstlagen och hälso- och sjukvårdslagen, med tillhörande övrigt regelverk. Utredningen hänvisar till att regeringen i annat sammanhang gett uttryck för att hälso- och sjukvårdslagstiftningen bör ses över i syfte att få till stånd en mer överskådlig, samlad och patientfokuserad lagstiftning på området. De behov som finns inom äldreomsorgen har enligt utredningen sin givna plats i en sådan översyn.

Regeringen avser enligt propositionsförteckningen att avlämna en proposition om socialtjänst i utveckling den 8 mars 2001.

HSU 2000 har i sitt betänkande *God vård på lika villkor? SOU 1999:66*, föreslagit att Socialstyrelsens verksamhet ses över med syfte att belysa tillsynsverksamhetens organisation (s. 106 f.). Utredningen anför att Socialstyrelsen har dubbla roller, dels att utveckla och fastställa kriterier för god vård och förebyggande insatser och även ge råd och stöd om dessa, dels att genom tillsynen granska att verksamheterna följer vad Socialstyrelsen fastställt skall gälla. Kommittén förslår att Socialstyrelsens verksamhet ses över med syfte att belysa tillsynsverksamhetens organisation. I samband med översynen skall enligt kommitténs mening även prövas om länsstyrelsernas och Socialstyrelsens tillsynsverksamheter skall bilda en ny myndighet som bedriver tillsyn inom vårdens hela område. Utredningen är remissbehandlad.

I *proposition 1997/98:113* om en nationell handlingsplan för äldrepolitiken uttalades följande i anslutning till 71 a § socialtjänstlagen (s. 89):

Lagrådet har pekat på att den föreslagna anmälningsskyldigheten enbart innebär en skyldighet att anmäla missförhållandet till den verksamhetsansvarige och att det bör förtydligas att möjligheten alltid står öppen att göra en anmälan till tillsynsmyndigheten i det fall den verksamhetsansvarige inte

fullföljer sina åligganden enligt bestämmelsen eller om det finns skäl att tro att så skulle vara fallet.

Regeringen gör liksom *Lagrådet* den bedömningen att det inte föreligger något lagligt hinder för en enskild att göra en anmälan till tillsynsmyndigheten om missförhållanden i verksamheten. Sekretess gäller för uppgift om enskilds personliga förhållanden om det kan vara till men för den enskilde och motsvarande tystnadsplikt inom enskilt bedriven verksamhet gäller för enskilds personliga förhållanden. Dessa bestämmelser kan inte sägas utgöra hinder för anmälan av missförhållanden till tillsynsmyndighet. I motsvarande bestämmelse om anmälningskyldighet för personal inom hälso- och sjukvården, den s.k. Lex Maria – 7 a § lagen (1994:953) om åliggande för personal inom hälso- och sjukvården – finns ingen motsvarande erinran intagen. Att införa en sådan erinran i socialtjänstlagen skulle lätt kunna leda till missförstånd och till motsatsvisa slutsatser. Regeringen anser därför att det inte är lämpligt att göra ett sådant tillägg.

Den föreslagna anmälningskyldigheten har inte förenats med någon bestämmelse om sanktion för den som inte fullgör sin anmälningsplikt. Anledningen till detta är att syftet med bestämmelsen i första hand är att komma till rätta med missförhållanden och att en anmälningskyldighet skall vara ett stöd för personal och andra verksamma att göra anmälan utan rädsla för repressalier.

Vid utskottets behandling av förslaget i *betänkande 1997/98:SoU24* understök utskottet att den anställde alltid har möjlighet att vända sig direkt till tillsynsmyndigheten med en anmälan såsom också *Lagrådet* påpekat i sitt yttrande. Utskottet tillstyrkte lagförslaget.

Utskottet behandlade motioner om tillsynen i *betänkande 1999/2000:SoU8* och hänvisade då till att utredningsbetänkandena från Socialtjänstkommittén och HSU 2000 bereddes i Regeringskansliet och att denna beredning borde avvaktas.

Utskottets bedömning

Utskottet erinrar inledningsvis om att Socialstyrelsen och länsstyrelsernas tillsynsverksamhet över vården av äldre och funktionshindrade förstärktes med 20 miljoner kronor årligen från år 1999 i samband med beslutet om den nationella handlingsplanen för äldrepolitiken och budgetpropositionen för år 1999. Socialtjänstutredningen har vidare haft i uppdrag att göra en översyn av vissa frågor som gäller socialtjänstens uppgifter. En proposition om socialtjänst i utveckling har aviserats till mars 2001. Riksdagen bör inte föregripa regeringens kommande förslag på området. Motion So244 (m) yrkande 7 avstyrks.

Utskottet är inte berett att nu ta initiativ till en utredning om en översyn av hälso- och sjukvårdslagen och socialtjänstlagen i syfte att sammanföra de regler som styr äldreomsorgen till en lag. Motionerna So273 (v) yrkande 3 och So356 (v) yrkande 4 avstyrks därmed.

Utskottet är inte heller berett att nu föreslå någon förändring av 71 a § socialtjänstlagen på det sätt som föreslås i motion So273 (v) yrkande 4. Motionsyrkandet avstyrks.

Motioner

I *motion So244 av Bo Lundgren m.fl. (m)* begärs tillkännagivande till regeringen om rättvisare avgifter (*yrkande 6*). Motionärerna anför att kommunala taxor alltid skall bygga på en princip om likabehandling av kommunmedborgarna. Det innebär att alla skall betala samma avgift för samma tjänst. Motionärerna anser att inkomst- och förmögenhetsrelaterade taxor inom äldreomsorgen är både orimliga och orättvisa

I *motion So474 av Gudrun Schyman m.fl. (v)* begärs tillkännagivanden om införandet av en nationell maxtaxa inom äldreomsorgen (*yrkande 1*) och om beredningen av reformen om maxtaxa (*yrkande 2*). Motionärerna anser att en nationell maxtaxa för äldreomsorgen är en angelägen och välkommen reform. Denna bör införas den 1 januari 2002. För att reformen skall få den effekt som avses krävs en kompensation till kommunerna, enhetliga regler för inkomstberäkning samt ett riktvärde för ett nationellt förbehållsbelopp.

I *motion So363 av Sven Brus m.fl. (kd)* begärs tillkännagivande om införande av en enhetstaxa inom äldreomsorgen (*yrkande 7*). Skillnaderna i vilka avgifter den enskilde betalar för hemtjänst och för särskilt boende varierar kraftigt mellan landets kommuner. Motionärerna anser att det finns behov av en harmonisering av avgifterna.

I *motion So456 av Lars Leijonborg m.fl. (fp)* yrkas att riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om avgifter i äldreomsorgen i enlighet med vad som anförs i motionen (*yrkande 3*). Motionärerna anser att en lagfäst maxtaxa och ett lagfäst förbehållsbelopp måste införas inom äldreomsorgen.

I *motion So441 av Lisbeth Staaf-Igelström och Lennart Axelsson (båda s)* yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om maxtaxa och förbehållsbelopp inom äldre- och handikappomsorgen. Motionärerna anser att det är alldeles för stora skillnader i avgift mellan kommunerna och att det finns alldeles för många taxekonstruktioner. Det är vidare tveksamt om den nivå på förbehållsbeloppet som många kommuner har bestämt ger de äldre och handikappade en skälig levnadsnivå utifrån socialtjänstlagens bestämmelser.

Bakgrund och tidigare behandling

Utskottet behandlade motioner om avgifter inom äldreomsorgen i *betänkande 1999/2000:SoU8*. Utskottet anförde då följande (s.35):

I anledning av ett initiativ av socialutskottet (bet. 1996/97:SoU7) har en särskild utredare haft i uppdrag att överväga boendebegreppet i boendeformerna för äldre samt avgifterna och deras effekter. I avvaktan på utredningens förslag beslutade riksdagen om ett förtydligande i 35 § socialtjänstlagen och 26 § hälso- och sjukvårdslagen fr.o.m. den 1 januari 1999. Regeringen har aviserat att den återkommer i frågan under år 2000. Utskottet anser det angeläget, mot bakgrund av bl.a. Socialstyrelsens nyligen avlämnade rapport, att regeringen håller tidsplanen för den aviserade propositionen på området.

Något initiativ från riksdagen med anledning av motionerna – – – behövs inte. Motionerna avstyrks.

2000/01:SoU9

Riksdagen följde utskottet.

I *budgetpropositionen 2000/01:1, volym 6, utgiftsområde 9* redovisar regeringen att avgiftsbestämmelserna i 35 § socialtjänstlagen avseende äldre- och handikappomsorgen fr.o.m. den 1 januari 1999 har förtydligats vad gäller beräkningen av omsorgstagares förbehållsbelopp. Även kommunernas jämningskyldighet med avseende på makes/makas/sambos situation har tydliggjorts. Effekterna av förändringarna har hittills varit begränsade. Problemen med låga förbehållsbelopp, makes/makas/sambos ekonomiska situation samt stora olikheter vad gäller nivåer på avgifter såväl inom som mellan kommuner kvarstår. Skillnaderna har dessutom ökat mellan 1997 och 1999 enligt Socialstyrelsens redovisning i Äldreuppdraget (2000:1).

Regeringen har aviserat en proposition om avgifter inom äldre- och handikappomsorgen till april 2001.

Utskottets bedömning

Utskottet utgår i från att de frågeställningar som tas upp i motionerna kommer att behandlas i den till i april 2001 aviserade propositionen om avgifter inom äldre- och handikappomsorgen. Utskottet anser att regeringens förslag bör avvaktas och avstyrker därmed motionerna So244 (m) yrkande 6, So363 (kd) yrkande 7, So441 (s), So456 (fp) yrkande 3 och So474 (v) yrkandena 1 och 2.

Pensionärers ekonomiska och sociala situation

Motion

I *motion So209 av Sten Andersson (m)* begärs tillkännagivande om vad i motionen anförts om en utredning av pensionärernas ekonomiska och sociala situation, framför allt mot bakgrund av det faktum att alltför många pensionärer lever fattigt efter svenska mått mätt. Pensionärsorganisationer och många pensionärer känner sig orättvist behandlade och anser sig inte ha fått en rättvis del av välfärdsutvecklingen, anför motionären. Riksdagen borde därför ta initiativ till en utredning av levnadsvillkoren för olika grupper inom pensionärskollektivet.

Bakgrund

I *budgetpropositionen 2000/01:1, volym 6, utgiftsområde 11* redovisas Socialdepartementets promemoria *Sämre för mig Bättre för oss – En analys av pensionärernas ekonomiska situation under 1990-talet, Ds 1999:5*. Syftet med undersökningen var att på ett allsidigt och objektivt sätt analysera utvecklingen av ålderspensionärernas ekonomi under perioden 1991 till 1998. Av rapporten framgår att pensionärerna som individer har fått minskade inkomster under 1990-talet. Å andra sidan ökade pensionärerna som grupp

sin inkomststandard, både i absoluta tal och i relation till övriga i samhället. De fattigaste pensionärerna har skyddats från saneringsprogrammets neddragningar främst genom införandet av det särskilda bostadstillägget (SBTP) som garanterar en viss ekonomisk nivå efter betalt boende. I stället är det pensionärerna med högre inkomster som drabbats av de största försämringarna. Pensionärernas genomsnittliga inkomststandard under 1990-talet har ökat och var våren 1999 praktiskt taget på samma nivå som genomsnittet för resten av befolkningen. De drygt 10 % av landets pensionärer som har utgifter för kommunal hemtjänst är i hög utsträckning äldre, ensamstående och kvinnor, dvs. pensionärer som redan i utgångsläget har en svagare inkomststandard än genomsnittet för ålderspensionärer. De som hade utgifter för hemtjänst år 1996 hade omkring 80 % av övriga pensionärsers inkomststandard redan innan hemtjänstavgiften var dragen, efter den erlagda avgiften minskade inkomststandarderna med ytterligare knappt 5 %. I rapporten framhålls att en beskrivning av pensionärernas ekonomiska situation med nödvändighet blir komplicerad eftersom det är många olika, delvis motverkande faktorer att ta hänsyn till. En fortsatt hög ambition när det gäller äldres ekonomiska trygghet kräver också en noggrann och detaljerad uppföljning. Ett samhälle för alla åldrar förutsätter en rättvis fördelning mellan ung och gammal. Vad som är rättvist är dock givetvis i grunden en bedömningsfråga, anför det.

Utskottets bedömning

Utskottet konstaterar att regeringen nyligen redovisat en undersökning om pensionärernas ekonomiska situation under 1990-talet i en departementspromemoria. Utskottet vill också understryka att inrättandet av 15 regionala forsknings- och utvecklingscentrum liksom den förstärkta äldreforskningen bör leda till en ökad kunskap också på detta område. Utskottet delar inte bedömningen att riksdagen bör ta initiativ till en utredning. Motion So209 (m) avstyrks.

Rekrytering, personalutveckling, forskning m.m.

Motioner

I motion So244 av Bo Lundgren m.fl. (m) begärs tillkännagivande om rekrytering och personalutveckling inom vård- och omsorgssektorn (*yrkande 8*). Personalen är en mycket viktig del i den goda vården, anför motionärerna. Arbetet ställer höga krav, både psykiskt och fysiskt. Motionärerna anser att specifika kunskaper om åldrandets sjukdomar kraftigt måste betonas inom såväl grundutbildning som påbyggnadsutbildning och att kompetensutveckling är centralt för alla personalkategorier inom vårdsektorn. Det är oroande att det är så få unga som kan tänka sig att arbeta inom äldreomsorgen. Många undersökningar visar att ett ökat inslag av privata alternativ inom vård och omsorg är viktigt för att säkra tillgången på personal och för att förbättra den befintliga personalens trivsel och utvecklingsmöjligheter, anför det. Det måste till ett nytänkande vad gäller utbildningar till yrken inom vård och

omsorg och en breddning som öppnar för nya behandlingsformer och inriktningar.

I *motion So456 av Lars Leijonborg m.fl. (fp)* begärs tillkännagivande om forskning (*yrkande 13*). Motionärerna anför att Medicinska forskningsrådet vid flera tillfällen har påtalat att andelen forskare som ägnar sig åt klinisk forskning sjunker på ett oroande sätt. Det innebär bl.a. att klinisk forskning beträffande äldres sjukdomar riskerar att minska i omfattning, något som både mänskligt och samhällsekonomiskt inte kan accepteras. Motionärerna anser att forskning om äldres psykiska problem, inte minst depression hos äldre, bör bli föremål för särskilda forskningssatsningar samt att den kliniska forskningen inte får komma på undantag.

I *motion So251 av Anita Johansson och Ola Rask (båda s)* begärs tillkännagivande om att utarbeta en handlingsplan i syfte att förebygga och motverka övergrepp mot äldre. Planen bör bl.a. omfatta dels ett centrum för metod- och kompetensutveckling, dels olika modeller för lokala ”vårn för äldre” i några försökskommuner. Motionärerna anser att många äldre i olika omfattning drabbas av hotelser, nedvärderande behandling och negligering samt att de ekonomiskt och materiellt utnyttjas. Dessa ofta dolda övergrepp är det svårt för samhället att spåra med vanliga resurser som t.ex. polis. Motionärerna hänvisar till särskilda projekt som utvecklats i Norge och som kallas *Vern for Eldre*. Dessa liknar kvinnojourer men är anpassade efter de förutsättningar och krav som ställs i arbetet med äldre. Liknande verksamhet bör startas i Sverige. Äldreansvariga i kommunerna har stort behov både av kunskaper om detta hittills uppmärksamade problem och av modeller för omhändertagande och information till allmänhet och omsorgspersonal.

Bakgrund och tidigare behandling

Vid behandlingen av den nationella handlingsplanen för äldrepolitiken i *betänkande 1997/98:SoU24* såg socialutskottet positivt på regeringens bedömning att 60 miljoner kronor borde avsättas under perioden 1999–2001 för att förstärka äldreforskningen. Utskottet delade också regeringens bedömning av behovet av en ökad satsning på utbildning och kompetensutveckling inom äldreomsorgen och att 210 miljoner kronor borde avsättas för ändamålet.

I *budgetpropositionen 2000/01:1, volym 6, utgiftsområde 9* redovisas att Socialvetenskapliga forskningsrådet (SFR) i mars 2000 beslutat att anslå medel för inrättande av två nationella forskningsinstitut, det ena vid Linköpings universitet och det andra i Stockholm där Stockholms universitet och Karolinska Institutet är huvudmän. Vidare redovisas att *regeringen* under 1999 beviljade stöd till 15 FoU-center inom äldreområdet. Först under våren 2000 har samtliga kommit i gång. Medelstillskottet till vården och omsorgen innebär ett fortsatt stöd till uppbyggnad av regionala FoU-center inom äldreomsorgen även under perioden 2002–2004 med sammanlagt 60 miljoner kronor.

Socialstyrelsen redovisar i *Äldreuppdraget Slutrapport (Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 2000:4)* att äldreomsorgens kompetens- och per-

sonalförsörjningsproblem är ett av de största hoten mot en trygg och säker vård och omsorg. Därför måste ansvariga parter förutsättningslöst pröva alla möjligheter att göra det mera attraktivt att arbeta med äldre, att utveckla innehållet i gymnasie- och högskoleutbildningarna, att utveckla arbetsvillkor och arbetsinnehåll så att man kan behålla och utveckla den personal som finns i äldreomsorgen. Här skall baspersonalens utbildningsbehov särskilt uppmärksammas. Sammantaget finner styrelsen ett mycket stort behov av ett samlat nationellt initiativ beträffande kompetensförsörjningen inom äldreomsorgen.

Regeringen gjorde i *proposition 1999/2000:149 Nationell handlingsplan för utveckling av hälso- och sjukvården* bedömningen att forskningen och utvecklingen i den kommunala vården och omsorgen borde stärkas. Sammanlagt föreslogs 60 miljoner kronor avsättas under perioden 2002–2004 för ett fortsatt stöd till uppbyggnaden av regionala FoU-center där landsting och kommuner tillsammans med universitet och högskolor bedriver FoU-verksamhet med syfte att utveckla äldreomsorg och äldreomsjukvård. Vidare anfördes att en viktig förutsättning för att primärvården skall kunna utvecklas till en väl fungerande bas i den svenska hälso- och sjukvården är att kunskapsutvecklingen inom primärvården stärks och att personalen får möjlighet till kompetensutveckling och fortbildning. Det behövs en struktur för att utveckla ett nationellt stöd för detta. De närmare formerna för ett sådant stöd bör utredas. Inriktningen är att ett familjemedicinskt institut skall tillskapas. Under perioden 2001–2004 bör sammanlagt 60 miljoner kronor avsättas för detta ändamål.

Utskottet anförde med anledning av detta i *betänkande 2000/01:SoU5* följande (s. 39–40):

Som regeringen anför innebär de allt kortare vårdtiderna inom den slutna vården att en allt större del av patienterna i dag tas om hand och följs upp inom primärvården. Det är därför angeläget att utveckla forskningen inom primärvården. Av avtalet om utvecklingsinsatser framgår att parterna är överens om att kunskapsutvecklingen inom primärvården skall stärkas genom stöd till forsknings- och utvecklingsarbete samt genom förbättrade möjligheter till kompetensutveckling och fortbildning. Riksdagen bör mot bakgrund härav inte ta något initiativ med anledning av motionerna – – –. Motionerna avstyrks.

Sedan flera år pågår utvecklingsarbete inom Socialstyrelsen, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet samt inom enskilda landsting och kommuner för att få till stånd bättre informationsförsörjning och verksamhetsuppföljning. Utskottet delar regeringens uppfattning att det är angeläget att intensifiera arbetet med att utveckla informationsförsörjningen och verksamhetsuppföljningen inom vården. Utskottet noterar därför med tillfredsställelse att regeringen avser att ge Socialstyrelsen i uppdrag att, i samverkan med Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet, svara för centralt stöd och nationellt utvecklingsarbete inom området. I propositionen framhålls att utvecklingsinsatser behövs framför allt när det gäller frågor om gemensam dokumentation, vårdadministrativa system och ärendehanteringssystem samt beträffande termer och tekniska standarder.

Riksdagen följde utskottet (rskr. 2000/01:53).

Regeringen har tillkallat en särskild utredare med uppgift att utreda formerna för ett familjemedicinskt institut (dir. 2000:86). Målet för ett sådant institut skall vara att skapa förutsättningar för landstingens och kommunernas primärvård att utvecklas till en väl fungerande bas i den svenska hälso- och sjukvården. Målet skall nås genom att institutet verkar som ett centrum för kunskap och kunskapsspridning, bl.a. genom att initiera fortbildning av personalen inom primärvården. Av direktiven framgår vidare att det finns många angelägna utvecklingsområden för primärvården. Bland annat nämns primärvårdens roll för dem, framför allt äldre, som vårdas i särskilda boenden och i hemsjukvård.

I Oslo finns tre *Vern for Eldre* som är en del av kommunens trygghetsskapande insatser och som skall hjälpa äldre som är i fara för att utsättas för övergrepp. Hjälpen är avgiftsfri och den äldre kan välja att vara anonym. Övergrepp mot äldre definieras som psykiska, fysiska, sexuella och ekonomiska övergrepp. Men också bristande omvårdnad definieras som övergrepp.

Utskottets bedömning

Av avtalet om utvecklingsinsatser som nyligen slutits mellan staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet framgår att parterna är överens om att kunskapsutvecklingen inom primärvården skall stärkas genom stöd till forsknings- och utvecklingsarbete samt genom förbättrade möjligheter till kompetensutveckling och fortbildning. Motionerna So244 (m) yrkande 8 och So456 (fp) yrkande 13 avstyrks i den mån dessa inte är tillgodosedda med det anförda.

Utskottet delar uppfattningen i motion So251 (s) att det är angeläget att förebygga och motverka övergrepp mot äldre. Utskottet erinrar om att sedan den 1 januari 1999 gäller att den som är verksam inom omsorger för äldre eller människor med funktionshinder, oavsett om det är offentligt driven eller enskild verksamhet, har ett personligt ansvar att vaka över att enskilda får god omvårdnad och lever under trygga förhållanden. Den som får kännedom om allvarliga missförhållanden har en skyldighet att utan dröjsmål anmäla detta till socialnämnden eller den som annars är ansvarig för verksamheten.

Utskottet anser vidare att stödet till forsknings- och utvecklingsarbete liksom förbättrade möjligheter till kompetensutveckling och fortbildning är viktiga insatser för att öka kunskapen om övergrepp mot äldre och utveckla metoder för att motverka detta. Inte minst de regionala forsknings- och utvecklingsenheterna kan bidra med ny kunskap på området. Motion So251 (s) är därmed i huvudsak tillgodosedd.

Anhörigvård m.m.

Motioner

I motion So244 av Bo Lundgren m.fl. (m) begärs tillkännagivande om förutsättningarna för frivilliga insatser (yrkande 9). Många anhöriga gör redan i dag stora insatser för äldre och sjuka. Motionärerna anser att den nya valfrihet som de förespråkar öppnar nya möjligheter för den frivilliga sektorn och

för familjerna att ta ett förstahandsansvar för omsorgen om de äldre. Det offentliga träder in med ett ekonomiskt grundstöd men skall därutöver inte blanda sig i den enskildes personliga angelägenheter. De anhöriga får möjlighet att ta ett helhetsansvar för de äldres och sjukas situation om de så önskar i stället för att bara inta en biroll som suppleanter till professionaliserade offentliga insatser. Den offentliga sektorn skall komplettera, stimulera och stödja människors egna insatser inte tränga undan dem, heter det i motionen.

I motion So404 av Cristina Husmark Pehrsson och Anne-Katrine Dunker (båda m) yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att utöver anhörig i lagtexten även inkluderas en till vårdtagaren närstående, som ger vård och omsorg, rätt till ekonomisk ersättning och stöd i likhet med övriga anhörigas rätt. Motionärerna anför att det i det fall en anhörig inte finns eller inte har möjlighet att bidra till omsorgen kan det ändå finnas en annan närstående person som vårdtagaren känner förtroende för och gärna ser som den som ger denna omvårdnad.

I motion So326 av Rosita Runegrund m.fl. (kd) begärs tillkännagivanden om anhörganställning (yrkande 6) och om rätten till tjänstledighet för vård av anhöriga (yrkande 7). Motionärerna anser att frågan om de anhöriga enbart skall få olika typer av stöd eller om det skall bli aktuellt att yngre anhöriga skall kunna anställas och omfattas av trygghetsförsäkringar och pensionsavtal måste lyftas fram. Det råder i dag stora skillnader mellan kommunerna när det gäller möjlighet till anställning för vård av närstående. Anställda anhöriga får alltid timersättning med lägsta ersättning. Motionärerna anser vidare att det skall finnas en laglig rätt till tjänstledighet för vård av anhöriga.

I motion So539 av Kenneth Johansson m.fl. (c) begärs tillkännagivande om att formerna för samverkan mellan offentlig och ideell sektor bör utvecklas (yrkande 1). Motionärerna anför att frivilliginsatserna inom äldreomsorgen säkert kommer att vara en begränsad men betydelsefull del av äldreomsorgen även i framtiden. För många nyblivna pensionärer kan det bidra till ökad livskvalitet om han eller hon kan fylla tiden med kontaktverksamhet med gamla och ensamma inom äldreomsorgen. Det är andra skäl än ekonomiska som gör det angeläget att stimulera frivilligverksamheten inom äldreomsorgen.

I motion So541 av Kerstin Heinemann m.fl. (fp) begärs tillkännagivanden om uppföljning och kvalitetskontroll av närståendevården med beaktande av integritetsaspekterna (yrkande 2) och om överläggningar mellan kommunförbunden och staten om förbättrade förutsättningar för närståendevården och hemsjukvården (yrkande 3). En viktig del av sjukvården är en bra uppföljning och kvalitetskontroll av den vård och omsorg som ges, anför motionärerna. Detta gäller också närståendevården. De anser det angeläget att Socialstyrelsen ägnar stor uppmärksamhet åt metodutveckling av hur en sådan uppföljning inom området sjukvård i hemmet kan ske med beaktande av de berörda personernas integritet.

Enligt *lagen (1988:1465) om ersättning och ledighet för närståendevård* har en närstående som vårdar någon som är svårt sjuk rätt till ersättning för tid då han avstår från förvärvsarbete i samband med vården (4 §). Ersättning utges för högst 60 dagar (6 §). (I vissa fall av hivinfektion i 240 dagar.) Under år 1999 tog 7 625 personer ut närståendepenning. I genomsnitt tog varje person ut 10 dagar.

Fr.o.m. den 1 januari 1998 infördes en ny bestämmelse i 5 § *socialtjänstlagen* om att socialnämnden genom stöd och avlösning bör underlätta för dem som vårdar närstående som är långvarigt sjuka eller äldre eller som har funktionshinder. I proposition 1996/97:124 om ändringar i socialtjänstlagen anfördes med anledning av förslaget (s. 132) att genom att det i lagtexten talas om "närstående" i stället för "anhörig" omfattas även situationer där exempelvis grannar och vänner träder i anhörigas ställe.

Av *Socialstyrelsens* statistik *Socialtjänst 1999:8* framgår att totalt 6 439 personer över 65 år i november 1998 fick ekonomisk ersättning av kommunen i form av anhörigbidrag för att betala anhörig/närstående för utförd hjälp i hemmet. Av personer som var yngre än 65 år fick 1 860 anhörigbidrag. Jämförbar statistik från tidigare år finns inte. Av statistiken för år 1997 framgår det dock att 3 321 personer den 31 december 1997 fick hjälp av anhörig/närstående anställd av kommunen som vårdbiträde och 5 998 fick anhörigbidrag eller motsvarande.

I *proposition 1997/98:113* om en nationell handlingsplan för äldrepolitiken gjorde regeringen bedömningen att 300 miljoner kronor borde anvisas under perioden 1999–2001 för att utveckla stödet till anhöriga. I propositionen anförde regeringen att stödet inte skulle begränsas till att endast gälla anhöriga till äldre. Det förekommer också ofta att vänner eller grannar gör stora insatser för äldre. Anhörigbegreppet borde därför ges en vidare tolkning och omfatta även andra närstående, heter det i propositionen (s. 113).

Socialutskottet behandlade senast motioner om anhörigvård m.m. i *betänkande 1999/2000:SoU8* och redovisade då Socialtjänstutredningens förslag om att kommunerna bör få ett lagstadgat ansvar att genom stöd och avlastning underlätta för dem som ger vård och omsorg till närstående (s. 21):

Socialtjänstutredningen föreslår i sitt slutbetänkande *Socialtjänst i utveckling, SOU 1999:97*, att kommunerna bör få ett lagstadgat ansvar att genom stöd och avlastning underlätta för dem som ger vård och omsorg till närstående. Utredningen anser att bestämmelsen i 5 § SoL behöver skärpas och att anhörigstödet är så viktigt att det bör bli en särskilt reglerad skyldighet för socialtjänsten att ge ett sådant stöd. Målet för anhörigstödet handlar om tre saker, anför det. Det första är att visa samhällets uppskattning för den närstående som vill göra en insats för en vårdbehövande. Det andra målet är att medverka till närståendevårdarens livskvalitet trots ett vårdåtagande. Det tredje är att förebygga utbrändhet hos den vårdgivande närstående. Utredningen har i den föreslagna lagtexten valt begreppet närstående och inte anhörig då begreppet närstående är vidare och utöver familje- och släktkrets även innefattar grannar och vänner som träder i anhörigas ställe. Utredning-

ens förslag innebär vidare att målgruppen för anhörigstödet skall vara anhöriga/närstående till alla olika målgrupper för insatser enligt socialtjänstlagen.

Den föreslagna skyldigheten för kommunerna att stödja närstående är enligt utredningens mening ett komplement till de insatser som kommunen är skyldig att tillhandahålla dem som är i behov av stöd, vård och omsorg. Det stöd som avses handlar inte om ekonomisk ersättning till anhöriga. Frågan om ekonomiskt bidrag eller anställningar för anhörigvård är fråga om stöd för anhöriga som enligt utredningens mening inte bör regleras i socialtjänstlagen.

I utredningen redovisas att ekonomisk ersättning till anhöriga kan utgå via Försäkringskassan i form av vårdbidrag (för barn), handikappersättning och närståendepenning. Bidrag kan utgå från kommuner i form av hemvårdsbidrag till vårdtagaren. Kommuner fungerar också som arbetsgivare till anhöriga genom projektanställningar eller genom att anhörigvårdare blir uppdragstagare och erhåller viss ersättning med hänsyn till ett bedömt vårdbehov.

Utskottet gjorde bl.a. följande bedömning i betänkandet:

Vid behandlingen av den nationella handlingsplanen såg utskottet mycket positivt på förslaget med ett stimulansbidrag men ansåg trots detta att även en tydligare lagreglering av anhörigstödet borde övervägas och ges regering- en till känna. Riksdagen följde utskottet. Socialtjänstutredningen har därefter föreslagit att anhörigstödet bör bli en särskilt reglerad skyldighet för socialtjänsten. Utskottet anser att regeringens fortsatta beredning av frågan bör avvaktas. Något ytterligare initiativ behövs inte med anledning av motionerna ---. Motionerna avstyrks.

I *proposition 1999/2000:149 Nationell handlingsplan för utveckling av hälso- och sjukvården* anför regeringen att den anser att det finns anledning att även efter perioden 1999–2001 aktivt arbeta för att stödja anhöriga som vårdar långvarigt sjuka, äldre eller människor med funktionshinder. Resurstillskottet till hälso- och sjukvården bör därför riktas även mot detta område. Regeringen, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet har i avtalet om utvecklingsinsatser enats om att den särskilda satsningen för att stödja anhörigvården skall pågå också under åren 2002–2004.

Utskottet behandlade förslagen i *betänkande 2000/01:SoU5* och anförde då bl.a. följande (s. 28):

Anhörigas roll och betydelse som vårdgivare till äldre och människor med funktionshinder är numera väl dokumenterad och erkänd. Som anförts i propositionen är den vård som utförs av familjen och andra närstående mycket omfattande och har sannolikt ökat i betydelse under senare år. En förutsättning för att patienter och deras närstående skall våga och orka med vård i hemmet är att de anhöriga ges stöd och avlösning. Som framgår ovan föreslog regeringen i budgetpropositionen för år 1999 att ett särskilt stimulansbidrag skall utbetalas under åren 1999–2001. I detta sammanhang vill utskottet påpeka att Socialstyrelsen i oktober 2000 lämnat en rapport om detta stimulansbidrag (Socialstyrelsens rapport Halvvägs för Anhörig 300 2000:2). Styrelsen anför att anhörigfrågan har fått en ökad uppmärksamhet bland beslutsfattare, vårdpersonal och allmänheten samt att uppföljningen visar att utvecklingsarbetet har kommit i gång och att det börjar hända en hel del i kommunerna (s. 8 i rapporten). Utskottet delar regeringens bedömning att det även för tiden efter 2001 finns behov av att aktivt arbeta för att stödja anhöriga som vårdar långvarigt sjuka, äldre eller människor med funktionshinder.

Utskottets bedömning

Utskottet vidhåller att anhörigas och andra närståendes roll som vårdgivare till äldre numera är väl dokumenterad och erkänd. Den vård som utförs av familjen och andra närstående är mycket omfattande och har sannolikt ökat i betydelse under senare år. En förutsättning för att de äldre och deras närstående skall våga och orka med vård i hemmet är att de närstående ges stöd och avlösning. Under åren 1999–2001 har ett särskilt stimulansbidrag för utveckling av anhörigstödet om 100 miljoner kronor per år utgått. Regeringen, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet har i avtalet om utvecklingsinsatser enats om att den särskilda satsningen för att stödja anhörigvården skall pågå också under åren 2002–2004. Utskottet vidhåller bedömningen att det även för tiden efter 2001 finns behov av att aktivt arbeta för att stödja anhöriga som vårdar långvarigt sjuka, äldre eller människor med funktionshinder. Utskottet ser därför positivt på den särskilda satsningen för att stödja anhörigvården.

Utskottet vidhåller också att frivilliga insatser utgör ett värdefullt komplement till socialtjänstens insatser och bör stödjas. Det är angeläget att ta till vara den särskilda kunskap som finns inom frivillig- och anhörigföreningar. Anhörigstödet har inneburit en förstärkning av detta samarbete.

I motion So404 (m) begärs ekonomiskt stöd för den som vårdar närstående på samma villkor som den som vårdar anhörig. Utskottet noterar inledningsvis att det finns flera olika bestämmelser som rör det område som tas upp i motionen. Av socialtjänstlagens 5 § framgår att socialnämnden genom stöd och avlösning bör underlätta för dem som vårdar närstående som är långvarigt sjuka eller äldre eller som har funktionshinder. Enligt lagen (1988:1465) kan ekonomiskt stöd utgå i form av närståendepenning för högst 60 dagar för den som avstår från förvärsarbete för att vårda någon som är svårt sjuk. Utskottet noterar vidare att utgångspunkten för anhörigstödet enligt den nationella handlingsplanen för äldrepolitik (Anhörig 300, åren 1999–2001) är att hjälpa och stödja anhöriga för att förhindra att dessa drabbas av fysisk eller psykisk ohälsa. Den särskilda satsningen för att stödja anhöriga kommer enligt avtalet mellan staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet att fortsätta också under åren 2002–2004. Vissa kommuner erbjuder vidare ekonomiskt stöd till den som vårdar anhörig. Formerna för detta stöd beslutas av kommunen i fråga. Utskottet anser inte att riksdagen nu bör ta något initiativ i anledning av motionerna. Motionerna avstyrks.

Vad gäller kvalitetskontrollen av hemsjukvården vill utskottet hänvisa till vad utskottet anfört med anledning av regeringens bedömning i proposition 1999/2000:149 om att hälso- och sjukvårdsinsatserna både i särskilt boende och hemsjukvården måste förstärkas väsentligt med ytterligare resurser och kompetens. Enligt utskottets uppfattning är de insatser som regeringen, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet kommit överens om i utvecklingsavtalet väl ägnade att höja kvaliteten på såväl medicinska insatser som omvårdnad och rehabilitering.

Motionerna So244 (m) yrkande 9, So326 (kd) yrkandena 6 och 7, So404 (m), So539 (c) yrkande 1 och So541 (fp) yrkandena 2 och 3 avstyrks i den mån de inte är tillgodosedda med vad som anförts.

2000/01:SoU9

Demensvård

Motion

I *motion So363 av Sven Brus m.fl. (kd)* begärs tillkännagivande om vikten av specialiserad demensvård och kvalificerade demensutredningar (*yrkande 9*). Ett ökat antal mycket gamla ställer krav på kommunernas förmåga att ge en god vård och omsorg till det ökande antalet personer med demenssjukdomar, anför motionärerna. För de dementa skall det finnas specialiserad vård och särskilda gruppboenden. Krav måste ställas på kvalificerade demensutredningar som underlag för beslut om vårdinsatser. Det är också angeläget att det finns särskilda vårdprogram för demenssjuka som klarlägger hela vårdkedjan.

Bakgrund och tidigare behandling

Utskottet behandlade i *betänkande 1999/2000:SoU8* senast motioner om demensvården. Utskottet anförde då följande (s. 48):

Utskottet vill än en gång understryka vikten av en god vård för de demenssjuka. Alla som behöver utredas beträffande demens bör utan dröjsmål ges den möjligheten. Utskottet vill också understryka vikten av kompetensutveckling hos personalen inom demensvården för att kunna tillgodose behovet av demensutredningar och en god omvårdnad. De regionala forsknings- och utvecklingscentrum inom äldreområdet som nu är under uppbyggnad skall medverka till en lokalt förankrad och praktisk kunskapsutveckling inom både äldreomsorg och äldreomsjukvård. Dessa centrum bör bli viktiga instrument i att utveckla personalens kunskap och kompetens om demenssjukdomar och bemötande av personer med demens.

Utskottet konstaterar att utbyggnaden av gruppboenden för dementa och dagverksamhet har inneburit en kvalitativ utveckling av demensvården i hela landet. Många dementa bor dock i eget boende, ibland med mer eller mindre omfattande stödinsatser från anhöriga. Den uppsökande verksamheten inom hemtjänsten kan här bli ett viktigt instrument för att finna dessa personer och deras anhöriga och erbjuda stöd från samhällets sida. Utskottet anser att det behövs en fortsatt utbyggnad av dagvården för demenssjuka liksom möjlighet till avlösning och växelvårdsplatser. Även insatser från hemsjukvården är viktiga för att bistå den sjuka och stötta de anhöriga. Kommunerna har i sina redovisningar till Socialstyrelsen av sina planer för utvecklingen av stödet till anhöriga anförde att de nu satsar mer på individuellt anpassat stöd och på att förbättra kvaliteten i anhörgstödet.

Vid behandlingen av den nationella handlingsplanen tillstyrkte riksdagen att 60 miljoner kronor avsattes under perioden 1999–2001 för att förstärka äldreforskningen. Socialvetenskapliga forskningsrådet som utarbetat ett nationellt forskningsprogram för äldre och åldrande pekar på att en stor del av äldreforskningen till sin karaktär är tvär- och mångvetenskaplig.

Slutligen vill utskottet än en gång understryka vikten av att de statliga tillsynsmyndigheterna noga följer vården. Motionerna – – – är därmed i huvudsak tillgodosedda.

Riksdagen följde utskottet.

Socialstyrelsen publicerade i juni 2000 *Äldreuppdraget Slutrapport (Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 2000:4)*. Styrelsen konstaterar här att demens är en folksjukdom som drabbar en stor andel av den äldre befolkningen. Demenssjukdomen är starkt åldersrelaterad, vilket innebär att andelen dementa i befolkningen ökar i takt med att andelen äldre ökar. Socialstyrelsen anser att angelägna insatser inom demensvården är att förbättra allmänhetens kunskaper om demenssjukdomen, att utveckla vård- och behandlingsmöjligheterna, att utveckla diagnostiken och ge den enskilde ”rätt till en utredning” och att kontinuerligt stödja personalens kompetensutveckling.

Utskottets bedömning

Utskottet har årligen, under senare tid, understrukit vikten av en god vård för de demenssjuka. Utskottet vidhåller till fullo den inställningen. Motion So363 (kd) yrkande 9 är därmed i huvudsak tillgodosedd.

Äldreminister och äldreombudsman

Motioner

I *motion So247 av Maud Ekendahl (m)* begärs tillkännagivande om inrättande av en äldreombudsman. Motionären anser att en viktig roll för äldreombudsmannen är att medvetandegöra de ofta dolda missförhållanden som många gamla utsätts för.

I *motion So363 av Sven Brus m.fl. (kd)* yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om tillsättande av en äldreminister för ett samlat grepp kring äldrepolitiken (*yrkande 3*) och om tillsättande av en äldreombudsman för att verka för förbättringar i de äldres förhållanden (*yrkande 4*). Motionärerna anser att en äldreminister inte endast är en i och för sig viktig symbolfråga utan också leder till att äldres samlade situation får en större tyngd i debatt och beslutsfattande. De anser vidare att en äldreombudsman bör tillsättas för att verka för förbättring av de äldres förhållanden samt även ta initiativ till egna utredningar och lämna förslag till åtgärder.

Också i *motion So517 av Margareta Viklund (kd)* yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om tillsättandet av en äldreminister (*yrkande 6*).

I *motion So427 av Ulla-Britt Hagström (kd)* begärs tillkännagivande om vad i motionen anförts om att stimulera tillsättandet av en äldreombudsman i Västra Götaland.

I motion So456 av Lars Leijonborg m.fl. (fp) begärs tillkännagivande om äldreombudsmän (yrkande 6). Motionärerna anser att det behövs kommunala äldreombudsmän.

2000/01:SoU9

Tidigare behandling

I betänkande 1999/2000:SoU8 behandlades senast motioner om tillsättande av en äldreminister, inrättande av äldreombudsman och kommunal äldreombudsman. Utskottet anförde då följande (s. 38):

Utskottet vill återigen understryka att många insatser nu görs från samhällets sida för att stärka de äldres ställning. Patientnämndernas arbetsområde utvidgades den 1 januari 1999 till att omfatta all offentligt finansierad hälso- och sjukvård samt vissa socialtjänstfrågor inom äldreomsorgen.

Samtidigt infördes en ny paragraf, 71 a §, i socialtjänstlagen som stadgar att var och en som är verksam inom omsorgerna om äldre människor eller människor med funktionshinder skall vaka över att dessa får god omvårdnad och lever under trygga förhållanden. Den som uppmärksammar eller får kännedom om ett allvarligt missförhållande skall genast anmäla detta. Vidare har tillsynsverksamheten vid Socialstyrelsen och länsstyrelserna förstärkts. Utskottet vill också framhålla det viktiga arbete som utförs av pensionärsorganisationerna centralt och lokalt samt av olika intresseföreningar.

Utskottet anser att de insatser som gjorts sammantaget bör ge förutsättningar för en effektivare kontroll och kvalitetssäkring av äldreomsorgen. Utskottet stöder inte tanken på att inrätta äldreminister eller äldreombudsman. Motionerna So320 (kd) yrkande 13 och So336 (kd) yrkande 2 avstyrks därmed.

Det finns inget hinder för de kommuner som vill inrätta kommunala äldreombudsmän att göra detta. Motion So323 (fp) yrkande 9 bör inte föranleda något initiativ från utskottets sida.

Riksdagen följde utskottet.

Utskottets bedömning

Enligt regeringsformen ankommer det på statsministern att tillsätta statsråd. Motionerna So363 (kd) yrkande 3 och So517 (kd) yrkande 6 avstyrks därför.

Utskottet vidhåller uppfattningen att insatser har gjorts för att stärka de äldres ställning inte minst genom en förstärkt tillsynsverksamhet. Utskottet vill också framhålla det viktiga arbete som utförs av pensionärsorganisationerna centralt och lokalt liksom anhörigföreningar och andra intresseföreningar för att bevaka de äldres intressen. Utskottet vidhåller att de insatser som görs sammantaget bör ge förutsättningar för en effektivare kontroll och kvalitetssäkring av äldreomsorgen. Utskottet avstyrker därmed motionerna So247 (m) och So363 (kd) yrkande 4 med förslagen om att inrätta en äldreombudsman.

Utskottet vill än en gång anförda att det inte finns något hinder för de kommuner som vill att inrätta kommunala äldreombudsmän. Motion So456 (fp) yrkande 6 bör inte föranleda något initiativ från riksdagens sida.

Frågan om att inrätta en äldreombudsman i Västra Götalands län är inte heller en riksdagsfråga. Motion So427 (kd) avstyrks därmed.

Motioner

I *motion So363 av Sven Brus m.fl. (kd)* begärs tillkännagivande om att beakta de äldre invandrarernas speciella förhållanden i äldreomsorgen (*yrkande 12*). Motionärerna anför att äldrepolitiken skall präglas av integrationstanken samtidigt som det måste finnas förståelse och respekt för att kulturella bakgrunder mycket starkt påverkar människors behov och förväntningar när det gäller vård, omsorg och andra samhällsinsatser. Frågan om det skall finnas särskilda boenden för äldre med viss etnisk bakgrund måste bedömas utifrån lokala förhållanden. Det är främst en fråga för kommuner och landsting att ha en strategisk framförhållning på detta område, anför det.

I *motion So456 av Lars Leijonborg m.fl. (fp)* begärs tillkännagivande om vad i motionen anförts om äldre invandrare och flyktingar (*yrkande 5*). Äldre invandrare är underrepresenterade bland dem som har hemtjänst och som bor i särskilda boenden, anför motionärerna. För dessa kan det ibland vara nödvändigt med särlösningar, exempelvis särskilt boende tillsammans med andra som talar samma språk. Det kan också finnas behov av viss uppsökande verksamhet för att utröna om det finns dolda behov hos äldre invandrare.

I *motion So483 av Paavo Vallius m.fl. (s)* yrkas att riksdagen som sin mening ger till känna vad i motionen anförts om den kommunala äldreomsorgen för invandrare. Motionärerna anför att många äldre invandrare har bristfälliga kunskaper i svenska språket och att vård på modersmålet därför är viktigt. Motionärerna anser därför att regeringen bör göra en översyn för att upprätta riktlinjer för hur kommunerna skall gå till väga för att anordna äldreomsorg och rehabilitering för äldre invandrare samt hur landstingen skall anordna hälso- och sjukvård för denna målgrupp i hela landet.

Samma argumentering, men med inriktning på den finsktalande minoriteten, återfinns också i *motion So484 av Paavo Vallius m.fl. (s)*. Här begärs tillkännagivande om den kommunala äldreomsorgen för den finsktalande minoriteten (*yrkande 1*) och om rehabilitering samt hälso- och sjukvård för de finsktalande äldre (*yrkande 2*).

Bakgrund och tidigare behandling

Utskottet behandlade senast en motion om äldre invandrare i *betänkande 1999/2000:SoU8*. Utskottet ansåg att det fanns starka skäl att följa utvecklingen på området och att regeringen därför borde återkomma till riksdagen med förslag om åtgärder. Utskottet anförde följande (s. 46–47):

Utskottet vidhåller att Sveriges alltmer mångkulturella karaktär reser nya krav på att utforma äldreomsorgen med hänsyn till människors olika språk och ursprung. Äldre är ofta de starkaste språkbäarna och även bärare av kultur och traditioner. Utskottet vidhåller också uppfattningen att äldreomsorgen i möjligaste mån bör erbjudas på de äldres modersmål. Det finns dock vissa svårigheter med att erbjuda alla äldre som så önskar vård på deras modersmål. Dels saknas det ofta tvåspråkig personal, dels kan det innebära stora kostnader när det gäller mindre grupper. En möjlighet är att kommuner

samarbetar med varandra för att öka möjligheten att tillgodose mindre gruppers önskemål.

Bemötandeutredningen (SOU 1997:76) har givit rekommendationer om hur kommunerna aktivt kan arbeta med dessa frågor genom uppsökande verksamhet och kartläggning av behoven.

Genom de i samband med den nationella handlingsplanen beslutade initiativmedlen ges stöd till kommunerna för att uppsökande verksamhet skall komma till stånd.

Socialstyrelsens nyligen genomförda kartläggning bör också bli ett viktigt underlag för att bedöma vilka insatser som kan behövas.

Utskottet anser att det finns starka skäl att noga följa utvecklingen på området. Regeringen bör därför återkomma till riksdagen med förslag om åtgärder. Detta bör riksdagen, med anledning av motion So323 (fp) yrkande 11, som sin mening ge regeringen till känna.

Riksdagen följde utskottet (rskr. 1999/2000:160).

Äldreberedningen (dir. 1998:109) har, som tidigare redovisats, i uppdrag att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken. Utredningen har enligt sina direktiv att beakta det ökande antalet äldre med utländsk bakgrund och de konsekvenser detta kan medföra.

Regeringen har i maj 2000 givit Socialstyrelsen i uppdrag att kartlägga och redovisa exempel på hur olika kommuner organiserat och genomfört äldreomsorg för finsktalande. Syftet med uppdraget är att Socialstyrelsen skall ta fram goda exempel och lösningar på problem där stor hänsyn tas till de finsktalandes egna behov och önskemål. Exemplen bör omfatta såväl stora som medelstora och mindre kommuner. I redovisningen bör ekonomiska och kvalitativa aspekter samt möjligheter till samarbete mellan kommuner belysas. Uppdraget skall redovisas till regeringen senast den 30 juni 2001.

Utskottets bedömning

Utskottet vidhåller att Sveriges alltmer mångkulturella karaktär reser krav på att utforma äldreomsorgen med hänsyn till människors olika språk och ursprung. Äldre är ofta de starkaste språkbärarna och även bärare av kultur och traditioner. Utskottet vidhåller också uppfattningen att äldreomsorgen i möjligaste mån bör erbjudas på de äldres modersmål. Det finns dock vissa svårigheter med att erbjuda alla äldre som så önskar vård på deras modersmål. Dels saknas det ofta tvåspråkig personal, dels kan det innebära stora kostnader när det gäller mindre grupper. En möjlighet är att kommuner samarbetar med varandra för att öka möjligheten att tillgodose mindre gruppers önskemål.

Utskottet konstaterar att regeringen givit Socialstyrelsen i uppdrag att kartlägga och redovisa exempel på hur olika kommuner organiserat och genomfört äldreomsorg för finsktalande. Syftet är att lyfta fram goda exempel. Enligt utskottets mening bör dessa erfarenheter även kunna komma andra språkgrupper till del. Utskottet konstaterar vidare att Äldreberedningen har att beakta konsekvenser av det ökande antalet äldre med utländsk bakgrund. Utskottet vidhåller, mot bakgrund av förra årets tillkännagivande, att det finns starka skäl att noga följa utvecklingen på området. Riksdagen bör inte

Äldre homo- och bisexuella

Motion

I motion So521 av Hillevi Larsson m.fl. (s) yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av att undersöka äldre homo- och bisexuellas särskilda behov inom äldreomsorgen. Många äldre har växt upp under en samhällstid där homosexualitet varit förbjudet och fördomarna starka, anför motionärerna. Arbete och uppmärksamheten kring äldre homo- och bisexuellas välbefinnande är därför lika viktigt som för yngre. Motionärerna anser att det vore det optimalt bästa om det erbjöds särskilda kollektivboenden för äldre homo- och bisexuella om de så önskade. Vidare anser de att man i allmänna äldreboenden också måste tänka mer på hur man uppmärksammar homosexuellas behov.

Utskottets bedömning

Som utskottet anført vid ett flertal tillfällen är det angeläget att den enskilde ges möjlighet att själv bestämma över sin livssituation och det sätt på vilket omsorgen ges. Enligt handlingsplanen för äldrepolitiken skall den äldre kunna lita på att hans eller hennes individuella behov och önskemål tillgodoses så långt möjligt. Den enskildes integritet, självbestämmande och värdighet skall respekteras. Utskottet anser inte att riksdagen bör ta något initiativ med anledning av motion So521 (s). Motionen avstyrks.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *valfrihet*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So244 yrkandena 2–3, 2000/01:So363 yrkande 14 och 2000/01:So539 yrkande 5,
res. 1 (m, kd, c, fp)
2. beträffande *äldrepeng*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So244 yrkande 4, 2000/01:So303 yrkande 4, 2000/01:So456 yrkande 7 och 2000/01:Sk1025 yrkande 3,
res. 2 (m, fp)
3. beträffande *utredning*
att riksdagen avslår motion 2000/01:So244 yrkandena 10 och 11,
res. 3 (m)
4. beträffande *konkurrensutsättning*
att riksdagen avslår motion 2000/01:So273 yrkandena 2, delvis, och 5,
res. 4 (v, mp)

5. beträffande *avdragsrätt*
att riksdagen avslår motion 2000/01:So363 yrkande 11,
res. 5 (kd)
6. beträffande *attityder till äldre m.m.*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So363 yrkandena 1, 2 och 5,
2000/01:So388, 2000/01:So517 yrkandena 1 och 3,
res. 6 (kd)
7. beträffande *pensionärsråd*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So456 yrkande 14 och
2000/01:So539 yrkande 2,
res. 7 (fp, mp)
8. beträffande *samhällsservice i IT-samhället*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So363 yrkande 15 och
2000/01:So517 yrkande 2,
res. 8 (kd, mp)
9. beträffande *kvalitetsarbete m.m.*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So244 yrkande 5,
2000/01:So273 yrkandena 1 och 2, delvis, och 2000/01:So456 yrkan-
dena 2 och 4,
res. 9 (m)
res. 10 (v, mp)
res. 11 (fp)
10. beträffande *äldreboende*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So339, 2000/01:So353,
2000/01:So363 yrkande 13,
res. 12 (kd)
11. beträffande *tillsynsverksamheten*
att riksdagen avslår motion 2000/01:So244 yrkande 7,
res. 13 (m, kd)
12. beträffande *översyn av hälso- och sjukvårdslagen och social-
tjänstlagen*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So273 yrkande 3 och
2000/01:So356 yrkande 4,
res. 14 (v, mp)
13. beträffande *71 a § socialtjänstlagen*
att riksdagen avslår motion 2000/01:So273 yrkande 4,
14. beträffande *avgifter inom äldreomsorgen*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So244 yrkande 6,
2000/01:So363 yrkande 7, 2000/01:So441, 2000/01:So456 yrkande 3
och 2000/01:So474 yrkandena 1 och 2,
res. 15 (m)
res. 16 (kd)
res. 17 (fp)
15. beträffande *pensionärens ekonomiska och sociala situation*
att riksdagen avslår motion 2000/01:So209,
res. 18 (m, kd, mp)
16. beträffande *rekrytering, personalutveckling, forskning m.m.*

att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So244 yrkande 8 och 2000/01:SoU9
2000/01:So456 yrkande 13,

res. 19 (m, kd)

res. 20 (fp)

17. beträffande *övergrepp mot äldre*

att riksdagen avslår motion 2000/01:So251,

18. beträffande *anhörigvård m.m.*

att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So244 yrkande 9,
2000/01:So326 yrkandena 6 och 7, 2000/01:So404, 2000/01:So539
yrkande 1 och 2000/01:So541 yrkandena 2 och 3,

res. 21 (m)

res. 22 (kd)

res. 23 (fp)

19. beträffande *demensvård*

att riksdagen avslår motion 2000/01:So363 yrkande 9,

res. 24 (m, kd)

20. beträffande *äldreminister*

att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So363 yrkande 3 och
2000/01:So517 yrkande 6,

res. 25 (kd) - delvis

21. beträffande *äldreombudsman*

att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So247 och 2000/01:So363
yrkande 4,

res. 25 (kd) - delvis

22. beträffande *kommunala äldreombudsmän*

att riksdagen avslår motion 2000/01:So456 yrkande 6,

res. 26 (fp)

23. beträffande *äldreombudsman i Västra Götalands län*

att riksdagen avslår motion 2000/01:So427,

24. beträffande *äldre invandrare*

att riksdagen avslår motionerna 2000/01:So363 yrkande 12,
2000/01:So456 yrkande 5, 2000/01:So483 och 2000/01:So484,

25. beträffande *äldre homo- och bisexuella*

att riksdagen avslår motion 2000/01:So521.

Stockholm den 8 februari 2001

På socialutskottets vägnar

Ingrid Burman

I beslutet har deltagit: Ingrid Burman (v), Susanne Eberstein (s), Margareta Israelsson (s), Chatrine Pålsson (kd), Leif Carlson (m), Hans Hjortzberg-Nordlund (m), Lars U Granberg (s), Elisebeht Markström (s), Lars Gustafsson (kd), Cristina Husmark Pehrsson (m), Thomas Julin (mp), Kenneth Jo-

Reservationer

1. Valfrihet (mom. 1)

Chatrine Pålsson (kd), Leif Carlson (m), Hans Hjortzberg-Nordlund (m), Lars Gustafsson (kd), Cristina Husmark Pehrsson (m), Kenneth Johansson (c), Kerstin Heinemann (fp) och Lars Elinderson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 11 börjar med "Utskottet vidhåller" och slutar med "yrkande 14 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Att framföra åsikter och kunna påverka sin situation blir inte mindre viktigt med åren. Utskottet anser att det tvärtom är så att behovet av mångfald och alternativa lösningar ökar när fysiska begränsningar sätter in, men utskottet måste konstatera att äldreomsorgen fortfarande präglas av att alltför liten hänsyn tas till enskildas önskemål. Utskottet delar därför Svenska Kommunförbundets äldreberednings uppfattning i dess slutrapport att äldre som behöver vård och omsorg måste få bättre möjlighet att själva välja hur de vill leva och få sin omsorg och att denna valfrihet kräver ett ökat utbud av hemtjänster. Det är ytterst olyckligt om kommunerna i det läget sätter upp gränser som i praktiken medför att valfriheten bara omfattar möjligheten att tacka ja eller nej till den service som erbjuds.

Det är utskottets bestämda uppfattning att äldre måste ges verkliga möjligheter att kunna få välja formerna för sin och sina anhörigas omsorg och stödinsatser. Verklig valfrihet kräver att nya alternativa utförare får vara med och erbjuda sina tjänster. För att tillgodose de äldres behov krävs det ökad öppenhet för okonventionella lösningar.

Vad utskottet anfört med anledning av motionerna So244 (m) yrkandena 2 och 3, So363 (kd) yrkande 14 och So539 (c) yrkande 5 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *valfrihet*

att riksdagen med anledning av motionerna 2000/01:So244 yrkandena 2 och 3, 2000/01:So363 yrkande 14 och 2000/01:So539 yrkande 5 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

2. Äldrepeng (mom. 2)

Leif Carlson (m), Hans Hjortzberg-Nordlund (m), Cristina Husmark Pehrsson (m), Kerstin Heinemann (fp) och Lars Elinderson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 11 börjar med "Utskottet vidhåller också" och slutar med "yrkande 3 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att en äldrepeng bör införas. Den enskilde pensionären skall på samma sätt som i dag få en biståndsbedömning som berättigar till en viss nivå på hemtjänsten eller till en plats på ett äldreboende. Äldrepengens storlek bör vara den kostnadsbesparing som kommunen erhåller genom att en individ avstår från en kommunalt driven äldreomsorg. Äldrepenge skall sedan användas för att betala den äldreomsorg som den enskilde väljer. På så sätt ges den enskilde ett större inflytande över sin livssituation.

Vad utskottet anfört med anledning av motionerna So244 (m) yrkande 4, So303 (m) yrkande 4, So456 (fp) yrkande 7 och Sk1025 (m) yrkande 3 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *äldrepenge*

att riksdagen med anledning av motionerna 2000/01:So244 yrkande 4, 2000/01:So303 yrkande 4, 2000/01:So456 yrkande 7 och 2000/01:Sk1025 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

3. Utredning (mom. 3)

Leif Carlson, Hans Hjortzberg-Nordlund, Cristina Husmark Pehrsson och Lars Elinderson (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 11 börjar med "Utskottet vidhåller även" och slutar med "avstyrks därmed" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening medför de förväntade demografiska förändringarna att man måste se med allvar på problemen med äldreomsorgens långsiktiga finansiering. Enligt SCB:s befolkningsprognos från juni 2000 förväntas relativt små variationer i antalet personer under 65 år medan befolkningen över 65 år kommer att öka med 800 000 personer till år 2050, en ökning med över 50 %. Det betyder en fördubbling av antalet personer över 80 år jämfört med i dag. Utskottet vill därför peka på en uppenbar risk att kostnaderna då ökar. Detta problem accentueras av att det samtidigt kommer att finnas allt färre förvärvsarbetande per person över 80 år och att dessa måste få möjlighet att bygga upp sina egna liv, försörja sina familjer och kunna avsätta pengar till sin egen pension. Utskottet anser det därför synnerligen angeläget att regeringen skyndsamt tillsätter en utredning om äldreomsorgens framtida finansiering. Utredningen bör ha ett öppet förhållningssätt till olika finansieringslösningar men det synes naturligt med hänsyn till det i andra sammanhang uttalade behovet av att öka den äldres inflytande att man, för att tillgoda detta, särskilt bör studera lösningar som innebär en kombination av skattefinansiering och någon form av individuellt utformad försäkring.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So244 (m) yrkandena 10 och 11 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *utredning*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So244 yrkandena 10 och 11 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Ingrid Burman (v), Thomas Julin (mp) och Lena Olsson (v) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 11 börjar med "Utskottet konstaterar" och på s. 12 slutar med "och 5" bort ha följande lydelse:

Utskottet ser allvarligt på den konkurrensutsättning som genomförts inom äldreomsorgen i bl.a. Stockholms stad. Motiven för konkurrensutsättningen sades vara att det skulle ge de äldre valfrihet genom en ökad mångfald av vårdgivare. Det blev precis tvärtom. Ett fåtal stora bolag har dominerat och successivt blivit allt större genom uppköp av mindre konkurrenter. Utskottet anser att resurserna inom äldreomsorgen skall läggas på utveckling av innehållet i verksamheten genom ökat inflytande för de äldre och personalen. Dessa har tillsammans den största kännedomen om hur verksamheten skall utformas. För att denna resurs skall kunna utvecklas krävs arbetsro och rimliga arbetsvillkor. Vården och omsorgen har under 1990-talet utsatts för besparingar som påverkat kvaliteten negativt. Resultatet har blivit en kraftig ökning av sjukskrivningar och stora svårigheter att rekrytera och behålla personal. Mot den bakgrunden anser utskottet att en utvärdering av konkurrensutsättningen och dess konsekvenser bör göras.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So273 (v) yrkande 5 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *konkurrensutsättning*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So273 yrkande 5 och med avslag på motion 2000/01:So273 yrkande 2, delvis, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

5. Avdragsrätt (mom. 5)

Chatrine Pålsson och Lars Gustafsson (båda kd) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 12 börjar med "Utskottet ställer" och slutar med "avstyrks därmed" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att de stora servicebehov som många äldre har måste tillgodoseas i andra former och av andra utförare än den kommunala hemtjänsten. För att underlätta tillkomsten av sådan service bör avdragsrätt medges för hushållsnära tjänster.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So363 (kd) yrkande 11 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande *avdragsrätt*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So363 yrkande 11 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Chatrine Pålsson och Lars Gustafsson (båda kd) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 15 börjar med "Utskottet vidhåller" och slutar med "det anförda" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att den växande andelen äldre i befolkningen inte får definieras som ett "samhällsproblem" utan skall ses som ett gemensamt samhällsansvar och också i hög grad som en resurs att ta till vara. Äldre bör vara representerade i beslutande församlingar för samhällslivet, och olika verksamheter skall utformas så att de svarar mot äldres behov och önskemål. Utskottet anser också att det behövs förändrade regelverk kring möjligheten att arbeta efter 65-årsdagen. Gällande lagstiftning ger alla rätt till pension vid 65 års ålder men detta innebär inte med automatik att någon mot sin vilja skall tvingas bort från arbetslivet. Utskottet anser också att det behövs nedtrappningsprogram för en meningsfull pensionärstid. Slutligen vill utskottet anförda att det finns anledning för Sverige att följa exempel från andra länder att lagstiftningsvägen försöka komma åt diskrimineringen av äldre.

Vad utskottet anför med anledning av motion So363 (kd) yrkandena 1, 2 och 5 samt So517 (kd) yrkandena 1 och 3 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 6 bort ha följande lydelse:

6. beträffande *attityder till äldre m.m.*

att riksdagen med anledning av motionerna 2000/01:So363 yrkandena 1, 2 och 5 samt 2000/01:So517 yrkandena 1 och 3 och med avslag på motion 2000/01:So388 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,

7. Pensionärsråd (mom. 7)

Thomas Julin (mp) och Kerstin Heinemann (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 15 börjar med "Många äldre" och slutar med "2 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Uppföljningen av pensionärsrådets verksamhet i kommuner och landsting visar att mindre än hälften av dessa fungerar tillfredsställande. Utskottet anser därför att Sverige i likhet med Danmark bör införa en lagstiftning om att det skall finnas kommunala och landstingskommunala pensionärsråd. Därmed skulle äldre få större verkligt inflytande på samhällsplaneringen och få resurser att göra sin röst hörd.

Vad utskottet anför med anledning av motion So456 (fp) yrkande 14 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 7 bort ha följande lydelse:

7. beträffande *pensionärsråd*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So456 yrkande 14 och med avslag på motion 2000/01:539 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,

Chatrine Pålsson (kd), Lars Gustafsson (kd) och Thomas Julin (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 15 börjar med "Utskottet delar" och slutar med "Motionerna avstyrks" bort ha följande lydelse:

Den offentliga servicen och många kommersiella verksamheter genomgår en strukturomvandling som begränsar tillgängligheten för vissa grupper. Servicepunkter som post- och bankkontor, försäkringskassor, apotek, polisstationer osv. blir färre. Tillgången till information om samhälle, organisationer och företag blir allt mer knutet till den nya informationstekniken. Denna strukturomvandling drabbar de äldre som ställs inför stora tillgänglighetsproblem. Utskottet anser att det är angeläget att regeringen i sin omstrukturering av samhällets institutioner och verk beaktar de äldres oro för att inte kunna klara av sina elementära samhälleliga åtaganden.

Vad utskottet anfört med anledning av motionerna So363 (kd) yrkande 15 och So517 (kd) yrkande 2 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 8 bort ha följande lydelse:

8. beträffande *samhällsservice i IT-samhället*
att riksdagen med anledning av motionerna 2000/01:So363 yrkande 15 och 2000/01:So517 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

9. Kvalitetsarbete m.m. (mom. 9)

Leif Carlson, Hans Hjortzberg-Nordlund, Cristina Husmark Pehrsson och Lars Elinderson (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 20 börjar med "Utskottet har" och slutar med "4 avstyrks" bort ha följande lydelse:

När äldre ges rätt att välja äldreomsorg skapar detta en naturlig press på kommunens egen verksamhet att förbättra både kvalitet och individanpassning. Utskottet anser dock att detta inte hindrar att det kan finnas behov av insatser för ett samordnat kvalitetsarbete i enskilda kommuner eller i form av ett samarbete kommuner emellan. Kommunerna är bäst lämpade att själva driva och samordna detta arbete. Det ger också bättre möjligheter att pröva nya och lokalt anpassade lösningar. Ett omfattande och ambitiöst arbete pågår också redan i dessa frågor. Utskottet vill framhålla att det är viktigt att skilja på vad som är individens, kommunens och statens ansvar och rättigheter. Det gäller inte minst i de verksamheter som står människorna närmast.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So244 (m) yrkande 5 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 9 bort ha följande lydelse:

9. beträffande *kvalitetsarbete m.m.*
att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So244 yrkande 5 och med avslag på motionerna 2000/01:So273 yrkandena 1 och 2, delvis,

10. Kvalitetsarbete m.m. (mom. 9)

Ingrid Burman (v), Thomas Julin (mp) och Lena Olsson (v) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 20 börjar med "Utskottet har" och slutar med "4 avstyrks" bort ha följande lydelse:

De äldres behov av en meningsfull tillvaro, ett aktivt liv utifrån ork och förmåga samt behovet av stimulans kommer tyvärr ofta i skymundan för de medicinska behoven och insatserna. De senaste årens neddragningar inom äldreomsorgen har bidragit till att utrymmet för utevistelse och samvaro minskat. I dag upplever både de äldre, anhöriga och personal att "livet" inte hinns med. Utskottet anser att det skall vara en rättighet för äldre att ha möjlighet till social gemenskap, vistas ute, upprätthålla de vanor och intressen som den enskilde alltid haft och en lugn tillvaro utan stress och oro för om man över huvud taget får någon hjälp. Utskottet anser därför att regeringen bör ge kommittén Senior 2005 tilläggsdirektiv om att utreda möjligheten att införa en lag om minimikrav när det gäller vård och omsorg.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So273 (v) yrkande 1 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 9 bort ha följande lydelse:

9. beträffande *kvalitetsarbete m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So273 yrkande 1 och med avslag på motionerna 2000/01:So244 yrkande 5, 2000/01:So273 yrkande 2, delvis, och 2000/01:So456 yrkandena 2 och 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

11. Kvalitetsarbete m.m. (mom. 9)

Kerstin Heinemann (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 20 börjar med "Utskottet har" och slutar med "4 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att kommunerna, utifrån en av Socialstyrelsen utarbetad skiss, skall fastställa en omsorgsgaranti. De kommuner som inte lever upp till de rättigheter som garanteras av omsorgsgarantin skall bli skyldiga att ge de äldre som inte får den omsorg som fastställts motsvarande avgiftsreduktion. Detta innebär ett ekonomiskt incitament för kommunerna att leva upp till målsättningarna i omsorgsgarantin.

Utskottet anser vidare att kommuner och landsting i samarbete bör införa en vårdform mellan slutenvård och boende för äldre människor. Många medicinskt färdigbehandlade patienter blir direkt hemskickade trots att de saknar nära anhöriga och ett socialt nätverk. Det är nu dags att återinföra konvalescenthemmen i en modern form byggd på kunskap kring rehabilitering.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So456 (fp) yrkandena 2 och 4 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 9 bort ha följande lydelse:

9. beträffande *kvalitetsarbete m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So456 yrkandena 2 och 4 och med avslag på motionerna 2000/01:So244 yrkande 5, 2000/01:So273 yrkandena 1 och 2, delvis, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

12. Äldreboende (mom. 10)

Chatrine Pålsson och Lars Gustafsson (båda kd) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 20 börjar med ”I några motioner” och på s. 21 slutar med ”Motionerna avstyrks” bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att den växande andelen äldre i befolkningen kräver en medveten bostadsplanering från samhällets sida för att möta ett kraftigt växande behov. De äldre skall tillförsäkras en verklig valfrihet när det gäller boendeformer. Kvarboendet kan ofta förlängas genom bostadsanpassning eller särskilt stöd. Nästa stöd i boendetrappan kan vara att byta till seniorboende med viss trygghet och servicefunktioner. När vårdbehoven blir stora är de särskilda boendeformerna, med den trygghet dessa kan erbjuda, vad som efterfrågas av såväl de äldre som de anhöriga. Utskottet anser det angeläget att tillkomsten av nya former av äldreboenden stimuleras.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So363 (kd) yrkande 13 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 10 bort ha följande lydelse:

10. beträffande *äldreboende*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So363 yrkande 13 och med avslag på motionerna 2000/01:So339 och 2000/01:So353 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

13. Tillsynsverksamheten (mom. 11)

Chatrine Pålsson (kd), Leif Carlson (m), Hans Hjortzberg-Nordlund (m), Lars Gustafsson (kd), Cristina Husmark Pehrsson (m) och Lars Elinderson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 24 börjar med ”Utskottet erinrar” och slutar med ”yrkande 7 avstyrks” bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att den uppgift som i dag faller på kommunerna – att övervaka den egna verksamheten såväl som de privata entreprenörerna – inte fungerar tillfredsställande. Den som är med och driver verksamheten skall naturligtvis inte svara för kontrollen av densamma. Samma krav skall ställas på alla oavsett offentlig eller privat regi. Det finns därför ett stort behov av en förstärkt statlig tillsyn inom äldreomsorgen. Statliga myndigheter skall ansvara för godkännande och kvalitetskontroll inom vård och omsorg. Vad

beträffar de sjukvårdande delarna av verksamheten anser utskottet att en medicinalstyrelse skall godkänna vårdgivare, svara för kvalitetssäkring och regelbunden medicinsk revision, utgöra en instans dit allmänheten kan vända sig med klagomål samt svara för den övergripande tillsynen.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So244 (m) yrkande 7 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 11 bort ha följande lydelse:

11. beträffande *tillsynsverksamheten*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So244 yrkande 7 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

14. Översyn av hälso- och sjukvårdslagen och socialtjänstlagen (mom. 12)

Ingrid Burman (v), Thomas Julin (mp) och Lena Olsson (v) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 24 börjar med ”Utskottet är” och slutar med ”avstyrks därmed” bort ha följande lydelse:

Äldreomsorgen styrs i dag av två lagar: hälso- och sjukvårdslagen och socialtjänstlagen. Det har tidigare utretts om det finns möjlighet att samla de regler som styr äldreomsorgen till en lag. Det har bedömts som komplicerat och att det skulle kräva en särskild översyn. Utskottet anser för sin del att frågan är så angelägen att en översyn bör göras av de regler som styr äldreomsorgen i hälso- och sjukvårdslagen och socialtjänstlagen.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So273 (v) yrkande 3 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 12 bort ha följande lydelse:

12. beträffande *översyn av hälso- och sjukvårdslagen och socialtjänstlagen*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So273 yrkande 3 och med avslag på motion 2000/01:So356 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

15. Avgifter inom äldreomsorgen (mom. 14)

Leif Carlson, Hans Hjortzberg-Nordlund, Cristina Husmark Pehrsson och Lars Elinderson (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 26 börjar med ”Utskottet utgår” och slutar med ”yrkandena 1 och 2” bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att kommunala taxor alltid skall bygga på principen om likabehandling av kommunmedborgarna. Det innebär att alla skall betala samma avgift för samma tjänst. Inkomst- och förmögenhetsrelaterade taxor inom äldreomsorgen är både orimliga och orättvisa, anser utskottet. Det medför ett slags konfiskation av sparade medel.

Det måste vara upp till kommunerna själva att göra avvägning mellan skatte- och avgiftsnivåer. Det finns dock enligt utskottets uppfattning inte

någon anledning för kommunerna att ta ut så stora avgifter att den som skall betala i praktiken blir bidragsberoende.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So244 (m) yrkande 6 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 14 bort ha följande lydelse:

14. beträffande *avgifter inom äldreomsorgen*
att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So244 yrkande 6 och med avslag på motionerna 2000/01:So363 yrkande 7, 2000/01:So441, 2000/01:So456 yrkande 3 och 2000/01:474 yrkandena 1 och 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

16. Avgifter inom äldreomsorgen (mom. 14)

Chatrine Pålsson och Lars Gustafsson (båda kd) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 26 börjar med ”Utskottet utgår” och slutar med ”yrkandena 1 och 2” bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att skillnaderna i vilka avgifter den enskilde betalar för hemtjänst och för särskilt boende varierar kraftigt mellan landets kommuner. Utskottet anser att det finns behov av en harmonisering av avgifterna.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So363 (kd) yrkande 7 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 14 bort ha följande lydelse:

14. beträffande *avgifter inom äldreomsorgen*
att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So363 yrkande 7 och med avslag på motionerna 2000/01:So244 yrkande 6, 2000/01:So441, 2000/01:So456 yrkande 3 och 2000/01:So474 yrkandena 1 och 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

17. Avgifter inom äldreomsorgen (mom. 14)

Kerstin Heinemann (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 26 börjar med ”Utskottet utgår” och slutar med ”yrkandena 1 och 2” bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att det behövs en lagfäst maxtaxa och ett lagfäst förbehållsbelopp för avgifter inom äldreomsorgen. Socialstyrelsen bör få i uppdrag att räkna fram en miniminivå för förbehållsbeloppet, dvs. det minsta belopp den enskilde får behålla. Oberoende av hur höga avgifterna är i olika kommuner måste maka/make värnas ekonomiskt. Vidare skall förmögenhet i sig inte vara avgiftsgrundande. Slutligen bör ingen kommun debitera mer än 1 220 kr i månaden (40 % av basbeloppet i årets värde) för omsorg och service.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So456 (fp) yrkande 3 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 14 bort ha följande lydelse:

14. beträffande *avgifter inom äldreomsorgen*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So456 yrkande 3 och med avslag på motionerna 2000/01:So244 yrkande 6, 2000/01:So363 yrkande 7, 2000/01:So441 och 2000/01:474 yrkandena 1 och 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

18. Pensionärers ekonomiska och sociala situation (mom. 15)

Chatrine Pålsson (kd), Leif Carlson (m), Hans Hjortzberg-Nordlund (m), Lars Gustafsson (kd), Cristina Husmark Pehrsson (m), Thomas Julin (mp) och Lars Elinderson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 27 börjar med "Utskottet konstaterar" och slutar med "(m) avstyrks" bort ha följande lydelse:

Utskottet har erfarit att flera pensionärsorganisationer hävdar att deras medlemmar sätts i strykklasse och att många pensionärer känner sig orättvist behandlade och inte anser sig ha fått en rättvis del av välfärdsutvecklingen. I stället menar man att många pensionärer fått vidkännas kraftiga ekonomiska och sociala åtstramningar.

Det råder dock inom gruppen pensionärer stora skillnader. Det finns de som har en god pension och hygglig standard medan andra kan betraktas som fattiga och har stora ekonomiska och sociala problem. Det är därför enligt utskottet angeläget att belysa pensionärernas villkor.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning med uppdrag att belysa levnadsvillkoren för olika grupper inom pensionärskollektivet.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So209 (m) bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 15 bort ha följande lydelse:

15. beträffande *pensionärers ekonomiska och sociala situation*
att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So209 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

19. Rekrytering, personalutveckling, forskning m.m. (mom. 16)

Chatrine Pålsson (kd), Leif Carlson (m), Hans Hjortzberg-Nordlund (m), Lars Gustafsson (kd), Cristina Husmark Pehrsson (m) och Lars Elinderson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 30 börjar med "Av avtalet" och slutar med "det anförda" bort ha följande lydelse:

Personalen är en mycket viktig del i den goda vården. Arbetet inom äldreomsorgen ställer höga krav, både psykiskt och fysiskt. Utskottet anser att specifika kunskaper om åldrandets sjukdomar kraftigt måste betonas inom såväl grundutbildning som påbyggnadsutbildning. Utskottet vill också framhålla att kompetensutveckling är centralt för alla personalkategorier inom vårdsektorn. Det är oroande att det är så få unga som kan tänka sig att arbeta inom äldreomsorgen. Många undersökningar visar att ett ökat inslag av privata alternativ inom vård och omsorg är viktigt för att säkra tillgången på personal och för att förbättra den befintliga personalens trivsel och utveckl-

ingsmöjligheter. Det måste till ett nytänkande vad gäller utbildningar till yrken inom vård och omsorg.

Utskottet konstaterar att Medicinska forskningsrådet vid flera tillfällen har påtalat att andelen forskare som ägnar sig åt klinisk forskning sjunker på ett oroande sätt. Det innebär bl.a. att klinisk forskning beträffande äldres sjukdomar riskerar att minska i omfattning, något som både mänskligt och samhällsekonomiskt inte kan accepteras. Utskottet anser att forskning om äldres psykiska problem, inte minst depression hos äldre, bör bli föremål för särskilda satsningar samt att den kliniska forskningen inte får komma på undantag.

Vad utskottet anfört med anledning av motionerna So244 (m) yrkande 8 och So456 (fp) yrkande 13 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 16 bort ha följande lydelse:

16. beträffande *rekrytering, personalutveckling, forskning m.m.*
att riksdagen med anledning av motionerna 2000/01:So244 yrkande 8 och 2000/01:So456 yrkande 13 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

20. Rekrytering, personalutveckling, forskning m.m. (mom. 16)

Kerstin Heinemann (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 30 börjar med ”Av avtalet” och slutar med ”det anförda” bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att Medicinska forskningsrådet vid flera tillfällen har påtalat att andelen forskare som ägnar sig åt klinisk forskning sjunker på ett oroande sätt. Det innebär bl.a. att klinisk forskning beträffande äldres sjukdomar riskerar att minska i omfattning, något som både mänskligt och samhällsekonomiskt inte kan accepteras. Utskottet anser att forskning om äldres psykiska problem, inte minst depression hos äldre, bör bli föremål för särskilda satsningar samt att den kliniska forskningen inte får komma på undantag.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So456 (fp) yrkande 13 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 16 bort ha följande lydelse:

16. beträffande *rekrytering, personalutveckling, forskning m.m.*
att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So456 yrkande 13 och med avslag på motion 2000/01:So244 yrkande 8 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

21. Anhörigvård m.m. (mom. 18)

Leif Carlson, Hans Hjortberg-Nordlund, Cristina Husmark Pehrsson och Lars Elinderson (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 34 börjar med ”Utskottet vidhåller” och på s. 35 slutar med ”vad som anförts” bort ha följande lydelse:

Många anhöriga och närstående gör redan i dag stora insatser för äldre och sjuka. Det är viktigt att såväl erkänna betydelsen av dessa insatser som att uppmärksamma nödvändigheten av valfrihet och alternativa lösningar. Det gäller såväl för den som är sjuk som för den anhörige som vårdar. Den nya valfrihet som utskottet förespråkar öppnar möjligheter för den frivilliga sektorn och för familjerna att ta ett förstahandsansvar för omsorgen om de äldre. Det offentliga träder in med ett ekonomiskt grundstöd men blandar sig inte därutöver i den enskildes personliga angelägenheter. De anhöriga får möjlighet att ta ett helhetsansvar för de anhörigas situation om de så önskar, i stället för att bara inta en biroll till professionaliserade offentliga insatser. Den offentliga sektorn bör komplettera, stimulera och stödja människors egna insatser, i stället för att tränga undan dem. Detta är absolut nödvändigt inte minst om äldreomsorgen skall kunna klara alla de påfrestningar som kan förväntas i framtiden när de äldre blir allt fler.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So244 (m) yrkande 9 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 18 bort ha följande lydelse:

18. beträffande *anhörigvård m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So244 yrkande 9 och med avslag på motionerna 2000/01:So326 yrkandena 6 och 7, 2000/01:So404, 2000/01:So539 yrkande 1 och 2000/01:So541 yrkandena 2 och 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

22. Anhörigvård m.m. (mom. 18)

Chatrine Pålsson och Lars Gustafsson (båda kd) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 34 börjar med "Utskottet vidhåller" och på s. 35 slutar med "vad som anförts" bort ha följande lydelse:

Det råder i dag stora skillnader mellan kommunerna när det gäller möjlighet till anställning för vård av närstående. Utskottet anser därför att frågan om anhöriga skall kunna anställas och också omfattas av trygghetsförsäkringar och pensionsavtal bör utredas. Utskottet anser vidare att det skall finnas en laglig rätt till längre tjänstledighet för vård av anhöriga.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So326 (kd) yrkandena 6 och 7 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 18 bort ha följande lydelse:

18. beträffande *anhörigvård m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So326 yrkandena 6 och 7 och med avslag på motionerna 2000/01:So244 yrkande 9, 2000/01:So404, 2000/01:So539 yrkande 1 och 2000/01:So541 yrkandena 2 och 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Kerstin Heinemann (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 34 börjar med "Utskottet vidhåller" och på s. 35 slutar med "vad som anförts" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att en viktig del av sjukvården är en bra uppföljning och kvalitetskontroll av den vård och omsorg som ges. Detta gäller också närståendevården. Utskottet anser att det är angeläget att Socialstyrelsen ägnar stor uppmärksamhet åt metodutveckling av hur en sådan uppföljning inom området sjukvård i hemmet kan ske med beaktande av de berörda personernas integritet.

Utskottet anser att det behövs bättre villkor för närståendevårdare. Regeringen bör därför ta initiativ till överläggningar med de båda kommunförbunden för att se över hur ett utökat stöd till dem som vårdar närstående skall kunna ske.

Vad utskottet anförts med anledning av motion So541 (fp) yrkandena 2 och 3 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 18 bort ha följande lydelse:

18. beträffande *anhörigvård m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So541 yrkandena 2 och 3 och med avslag på motionerna 2000/01:So244 yrkande 9, 2000/01:So326 yrkandena 6 och 7, 2000/01:So404 och 2000/01:So539 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anförts,

24. Demensvård (mom. 19)

Chatrine Pålsson (kd), Leif Carlson (m), Hans Hjortberg-Nordlund (m), Lars Gustafsson (kd), Cristina Husmark Pehrsson (m) och Lars Elinderson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 36 börjar med "Utskottet har" och slutar med "huvudsak tillgodosedd" bort ha följande lydelse:

Ett ökat antal mycket gamla ställer krav på kommunernas förmåga att ge en god vård och omsorg till det ökande antalet personer med demenssjukdomar. Utskottet anser att för de dementa skall det finnas specialiserad vård och särskilda gruppboenden. Krav måste ställas på kvalificerade demensutredningar som underlag för beslut om vårdinsatser. Det är också angeläget att det finns särskilda vårdprogram för demenssjuka som klarlägger hela vårdkedjan.

Vad utskottet anförts med anledning av motion So363 (kd) yrkande 9 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 19 bort ha följande lydelse:

19. beträffande *demensvård*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So363 yrkande 9 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anförts,

Chatrine Pålsson och Lars Gustafsson (båda kd) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 37 börjar med "Enligt regeringsformen" och slutar med "en äldreombudsman" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser det angeläget att det tas ett samlat grepp kring äldrepolitikens många frågor och att de äldres samlade situation får en större tydlighet i debatten och beslutsfattandet. En äldreminister skulle kunna skapa denna sammanhållning.

Utskottet anser att en äldreombudsman bör tillsättas för att verka för förbättring av de äldres förhållanden samt även ta initiativ till egna utredningar och lämna förslag till åtgärder.

Vad utskottet anfört med anledning av motionerna So247 (kd) och So363 (kd) yrkandena 3 och 4 och So517 (kd) yrkande 6 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 20 bort ha följande lydelse:

20. beträffande *äldreminister*

att riksdagen med anledning av motionerna 2000/01:So363 yrkande 3 och 2000/01:517 yrkande 6 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

dels att utskottets hemställan under 21 bort ha följande lydelse:

21. beträffande *äldreombudsman*

att riksdagen med anledning av motionerna 2000/01:So247 och 2000/01:363 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

26. Kommunala äldreombudsmän (mom. 22)

Kerstin Heinemann (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 37 börjar med "Utskottet vill" och slutar med "riksdagens sida" bort ha följande lydelse:

Många äldre upplever ofta att de inte vet vart de skall vända sig för att protestera mot missförhållanden eller för att få svar på frågor. En myndighet är inte den idealiska samtalspartnern i dessa fall. Utskottet anser därför att varje kommun bör inrätta en äldreombudsman. Denne skall vara fristående från de myndigheter som administrerar äldreomsorgen i kommunen, om än anställd av kommunen. Ombudsmannen skall fungera som den instans dit äldre eller deras anhöriga kan vända sig med frågor, klagomål och för att få information. Samarbetet med pensionsorganisationerna bör vara intensivt.

Vad utskottet anfört med anledning av motion So456 (fp) yrkande 6 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 22 bort ha följande lydelse:

22. beträffande *kommunala äldreombudsmän*

att riksdagen med anledning av motion 2000/01:So456 yrkande 6 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Avdragsrätt

Kenneth Johansson (c) anför:

Med anledning av motion So363 (kd) yrkanden 11 vill jag peka på att Centerpartiet i budgetsammanhang under flera år föreslagit införandet av subventionerade hemservicecheckar för pensionärshushåll för att stimulera den privata tjänstesektorn och samtidigt tillgodose pensionärernas behov av service.

Pensionärsråden

Kenneth Johansson (c) anför:

Jag anser att kommuner och landsting bör ha ett intresse för ett väl utvecklat samarbete med pensionärsorganisationerna för att tidigt få del av deras synpunkter och idéer för att utveckla verksamheten för äldre. Problemet är att många pensionärsråd kommer in för sent i processen. Då detta dock främst är en kommunal och landstingskommunal fråga avstår jag från att reservera mig.

Äldreboenden

Chatrine Pålsson (kd), Leif Carlson (m), Hans Hjortzberg-Nordlund (m), Lars Gustafsson (kd), Cristina Husmark Pehrson (m) och Lars Elinderson (m) anför:

Med anledning av motion So353 (m) vill vi understryka behovet av ett nytänkande vad gäller vård och boende. Det krävs utvecklade mellanvårdsformer för många äldre som skrivs ut från sjukhusen. Det finns på många håll ett bristande antal platser till de särskilda boendeformerna medan också köerna till den sluta vården på sina ställen är mycket lång. Detta får till följd att äldre som efter att ha bedömts som färdigbehandlade skrivs ut till det egna hemmet eller till en plats i det särskilda boendet trots kvarstående behov av extra tillsyn och omsorg. Det finns ett stort behov av ett varierat utbud av boendeformer för att kunna tillgodose behov av vård och omsorg under en kortare eller längre tid. Inte minst för äldre.

Avgifter inom äldreomsorgen

Ingrid Burman och Lena Olsson (båda v) anför:

Vi anser att en nationell maxtaxa för äldreomsorgen är en angelägen och välkommen reform. Denna bör införas den 1 januari 2002. För att reformen skall få den effekt som avses krävs en kompensation till kommunerna, enhetliga regler för inkomstberäkning samt ett riktvärde för ett nationellt förbehållsbelopp. Vi utgår från att den proposition som regeringen aviserat till april 2001 kommer att innehålla förslag i dessa delar. Vi avstår därför nu från att reservera oss.

Leif Carlson, Hans Hjortberg-Nordlund, Critinsa Husmark Pehrsson och Lars Elinderson (alla m) anför:

Vård och omsorg ges oftast i hemmet av någon närstående person. Som anhörig kan man i vissa fall påräkna stöd och ekonomisk ersättning för denna sin insats. Begreppet närstående är vidare och sträcker sig utöver familje- och släktkretsen även till att innefatta grannar och vänner som träder in i anhörigs ställe. Vi finner emellertid att det inte klart framgår vad gäller närståendes rätt till stöd och ekonomisk ersättning. Det är därför viktigt att också en till vårdtagaren närstående person omfattas av dessa stödinsatser.

Anhörigvård m.m.

Kenneth Johansson (c) anför:

Jag anser att frivilliginsatserna inom äldreomsorgen kommer att vara en begränsad men betydelsefull del av äldreomsorgen och kommer att bli så även i framtiden. Formerna för samverkan mellan offentlig och ideell sektor bör utvecklas och frivilligverksamheten stödjas via de organisationer som verkar inom området. I första hand är detta dock en kommunal fråga. Det utvecklingsavtal mellan staten, landstingen och kommunerna som Centerpartiet bidragit till att förhandla fram kommer att prioritera bl.a. insatser inom vård och omsorg om äldre och olika stödinsatser för anhöriga, varför jag nu avstår från att reservera mig.

71 a § socialtjänstlagen

Ingrid Burman och Lena Olsson (båda v) anför:

I socialtjänstlagen 71 a § regleras att den som får kännedom om ett allvarligt missförhållande i omsorgerna om äldre människor eller människor med funktionshinder genast skall anmäla detta till socialnämnden. Enligt Socialstyrelsens föreskrift skall framgå av anmälan vem som gjort den. Vi har erfarenhet att detta i några konkreta fall lett till en mycket besvärlig situation för dem som anmält. Det är inte bra om anmälningar inte görs på grund av rädsla hos personal att uppges sitt namn. Det vore önskvärt att personalen också upplystes om möjligheten att anmäla direkt till tillsynsmyndigheten.

Sammanfattning.....	1
Motionerna	1
Utskottet	6
Ärendets beredning i utskottet	6
Inriktningen av äldrepolitiken m.m.	6
Motioner.....	6
Bakgrund och tidigare behandling.....	8
Utskottets bedömning.....	11
Attityder till äldre, äldres inflytande m.m.	12
Motioner.....	12
Bakgrund och tidigare behandling.....	13
Utskottets bedömning.....	15
Kvalitetsarbete inom äldreboenden m.m.	16
Motioner.....	16
Bakgrund och tidigare behandling.....	17
Utskottets bedömning.....	20
Tillsynsverksamheten m.m.	21
Motioner.....	21
Bakgrund och tidigare behandling.....	22
Utskottets bedömning.....	24
Avgifter inom äldreomsorgen	25
Motioner.....	25
Bakgrund och tidigare behandling.....	25
Utskottets bedömning.....	26
Pensionärers ekonomiska och sociala situation.....	26
Motion.....	26
Bakgrund.....	26
Utskottets bedömning.....	27
Rekrytering, personalutveckling, forskning m.m.	27
Motioner.....	27
Bakgrund och tidigare behandling.....	28
Utskottets bedömning.....	30
Anhörigvård m.m.	30
Motioner.....	30
Bakgrund och tidigare behandling.....	32
Utskottets bedömning.....	34
Demensvård	35
Motion.....	35
Bakgrund och tidigare behandling.....	35
Utskottets bedömning.....	36
Äldreminister och äldreombudsman	36
Motioner.....	36
Tidigare behandling	37
Utskottets bedömning.....	37
Äldre invandrare	38

Motioner.....	38
Bakgrund och tidigare behandling.....	38
Utskottets bedömning.....	39
Äldre homo- och bisexuella	40
Motion.....	40
Utskottets bedömning.....	40
Hemställan	40
Reservationer.....	43
Särskilda yttranden	57